

Martha Stocker

A mi történelmünk

Dél-Tirol 1914 és 1992 között



Kolozsvár
2013

Martha Stocker

A mi történelmünk

Dél-Tirol 1914 és 1992 között

Fordították: Balogh F. András és Daróczy Boglárka
A fordítás alapjául szolgáló mű: Martha Stocker: Unsere Geschichte. Südtirol
1914-1992 in Streiflichtern. 2. kiadás. Bozen: Verlagsanstalt Athesia 2007.

A borítón szereplő képek: Aláíróívek a sigmundkroni nagygyűlésen; Dr. Silvi-
us Magnago; Három gyermek (Südtirolphoto/Rier)

Korrektúra: Szenkovics Enikő
Műszaki szerkesztés: Fazakas Botond
Nyomdai munkálatok: IDEA, Kolozsvár

ISBN 978-973-0-14845-9

A könyvet ajánlom

*Dr. Viktoria Stadlmayer tanácsosnak,
a dél-tiroli politika nagyasszonyának,
valamint Dr. Silvius Magnagónak,
a tartomány elöljárójának és a párt volt vezetőjének*

Tartalomjegyzék

Kelemen Hunor: Ajánlás	7
Szerzői előszó a magyar kiadáshoz	9
Előzmények: Az I. világháború előestéje és az I. világháború	11
Miért válik egy preventív háború világháborúvá?	11
Olaszország belépése a háborúba	14
A háború vége	16
Az új államban	17
Mi történik Dél-Tirollal?	17
Berendezkedés az új államban	19
Fasiszta uralom alatt	21
Az olaszosítás első szakasza: a beolvasztás	22
A fasiszta hatalom kiépítése	28
A második szakasz: az olasz többség megteremtése	28
Mi történik Dél-Tirolban?	30
Két diktatúra halálos ölelésében	30
A harmadik szakasz: az optálás	30
Az optálási egyezmény és az érintett területek	33
Az optálás eredménye és az „átvándorlás”	35
Mi befolyásolta döntően ezt az eredményt?	36
A püspök döntése	37
Műveleti terület az Alpok déli lejtőin	38
Az önrendelkezéstől az 1. autonómia-statútumig	40
Dél-Tirol helyzete a háború után	40
A Dél-tiroli Néppárt (SVP) megalapítása	40
Miért volt 1945 után is nehéz az önrendelkezési jog megszerzése?	42

A párizsi békeszerződés	43
Autonómiatervezetek	45
„Megszabadulni Trienttől” – a népi mozgalomtól a 2. autonómia-statútumig	48
Hétköznapok a tartományban	48
Dél-Tirol hétköznapjai	48
Véleménynyilvánító népgyűlés Sigmundskronban	50
Kilépés a tartományi kormányzatból	52
Dél-Tirol az ENSZ előtt	52
A merényletek és okai	54
Hogyan reagál az SVP a merényletekre?	57
Az „építkezés” útján	59
A Feuernacht, a Tűz éjszakája után	60
A trienti kínzási-per és az 1. mailand/milánói robbanóanyag-per	63
A Csomagterv felé vezető út	66
Az SVP 1969-es tartományi közgyűlése	68
Mit tartalmaz a Csomagterv?	69
A Csomagterv megvalósítása és a vita vége	70
A Csomagterv megvalósítása	70
Mi mit hozott?	72
A képviseleti arányra vonatkozó rendelet és annak szimbolikus ereje	73
Az utolsó megvalósítási rendelkezések	77
A hivatalok átadása és a vita vége	78
Sikerült-e a Csomagtervnek nemzetközi biztosítékokat szerezni?	81
Utószó	84
Jegyzetek	85
A képek forrásai	86
Szakirodalom	89

Ajánlás

Dél-Tirol számunkra, erdélyi magyarok számára, elsősorban a konok kitartás, a bölcs kompromiszsumkészség, a szívós munka és a lehetőségek maximális kihasználásának példaképe.

Európa jelenkori történelmének minden eseménye egyedi. A dél-tiroli autonómiaharc közel nyolcvan-éves történelmének alakulásában nagyon sok olyan történelmi tényező játszott közre, amely máshol, más körülmények között nem állt rendelkezésre. Dél-Tirol tartomány autonómiája, az olaszországi németek önrendelkezése mögött nemzetközi egyezmény, az ENSZ közvetítése, az ausztriai anyaország diplomáciai offenzívája, az olasz kormány belátása és a hidegháborús globális helyzet, a közösség feltétlen támogatása és a német vezetők elszántsága áll.

A közel egy évszázadon át tartó dél-tiroli önrendelési törekvések során hatalmas tapasztalat és tudásanyag gyűlt össze, amely a hasonló helyzetben élő nemzeti közösségek számára is hasznosítható.

A mi történelmünk című kötetben Martha Stocker sorra veszi a történelmi eseményeket, körülményeket, megismertet az autonómiaharc legfontosabb szereplőivel. Köszönöm neki és dél-tiroli partnereinknek, hogy a kötet magyar nyelven is megjelenhet,

és hiteles forrásból ismerhetjük meg az autonóm tartomány történetét.

Azt kívánom magunknak, erdélyi magyaroknak, hogy sikeres kisebbségvédelmi törekvéseink, megvalósított autonómiánk az RMDSZ kitartó és következetes munkájának köszönhetően egy hasonlóan gazdag kötetet tegyen ki.

Kelemen Hunor
szövetségi elnök

Szerzői előszó a magyar kiadáshoz

Dél-Tirol fájdalommal telt és mozgalmas időszakokra pillanthat vissza. A tartomány történelmét a szabadság és a jogegyenlőség iránt érzett vágy, valamint a saját kultúra és a német nyelv megőrzéséért vívott küzdelem határozta meg. Az autonómiáig vezető rögzös út egyben olyan példává vált, amelyet nemzetközi elismerés övez még akkor is, ha az utóbbi időben bizonyos visszaesés tapasztalható. Mi ezeket az újabb megpróbáltatásokat ösztönzésnek fogjuk fel arra, hogy az autonómiánkat még hatékonyabbá tegyük, és újabb területekre terjesszük ki.

E kis könyv megírásakor arra tettem kísérletet, hogy az olvasónak olyan olvasmányos és közérthető történelmi összefoglalást nyújtsak át a Dél-Tirolban lezajlott eseményekről, amelyből a tartomány mai helyzetét megértheti.

Dél-Tirol múltja, jelene és jövője elválaszthatatlanul összeforrt egymással. Minél többet tudunk a múltról, annál jobban értjük a mai helyzetet, és annál hatékonyabban tudjuk majd a jövőt alakítani. A könyv egyben megszólít mindenkit közülünk, hogy tanuljon a történelemből, és hogy járuljon hozzá a békés együttéléshez, valamint a tartományunk, a hazánk sikeres és biztos jövőjéhez.

A szerző természetesen nagyon örül annak, hogy munkáját az országhatárokon túl is megbecsülik. Külön öröm, hogy az olasz és angol fordítás után most magyarul is olvasható lesz e könyv, sok köszönet azoknak, akik ezt lehetővé tették.

Bozen, 2013. május hava

Dr. Martha Stocker
az Európai Népcsoportok
Föderalista Uniójának az alelnöke
a Dél-tiroli Néppárt alelnöke
Trentino–Dél-Tirol tartomány
regionális vezetésének tagja

Előzmények: Az I. világháború előestéje és az I. világháború

Az I. világháború közvetlen kiváltó oka az osztrák trónörökös, Ferenc Ferdinánd főhercegnek Szarajevóban történt meggyilkolása volt. A következmény ismert: Németország biztatására, sőt sürgetésére Ausztria preventív célzatú háborúba kezdett Szerbia ellen. A hadüzenet időpontja 1914. július 28-ra esett.

Miért válik a preventív háború világháborúvá?

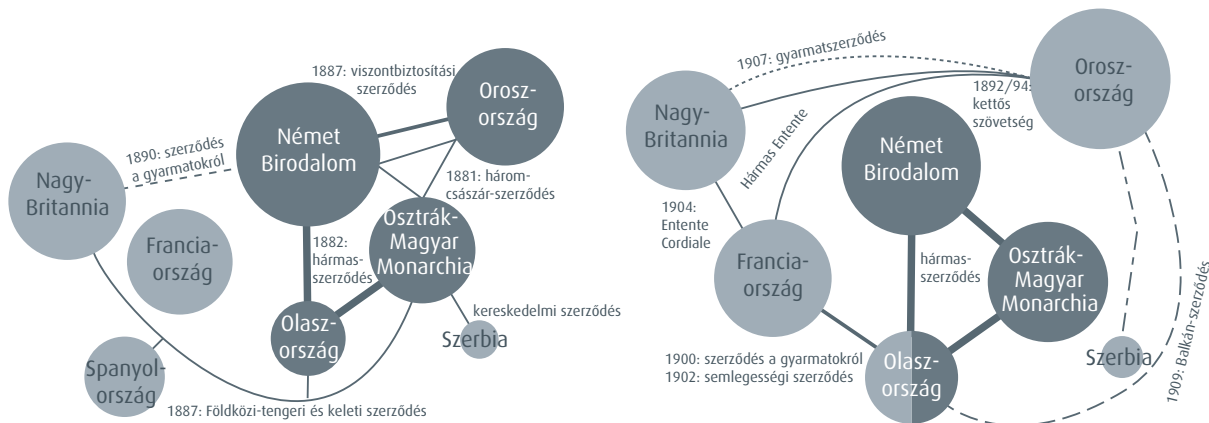
Az I. világháborút előidéző okok mélyen a 19. századba nyúlnak vissza, és az európai nagyhatalmaknak a nyersanyagokért, valamint az értékesítési területekért folytatott harca közben bekövetkezett polarizálódásukban keresendők. Ez a folyamat ekkor militarizálódást és fegyverkezést jelentett.

A Német Birodalom expanziós politikáját Bismarck 1890-ig alárendelte az ország biztonságának. Ennek a történelmi opciónak a választása azt jelentette, hogy Bismarcknak sikerült kialakítania azt a szövetségi rendszert, amelynek révén az ősellenséget, Franciaországot elszigetelte, Németországot pedig más szövetségesekkel viszontbiztosította, elhárítva ezáltal a kétfrontos háború kitörésének veszélyét. Ám II. Vilmos császár uralkodása alatt a német politika lemondott erről az óvatos, megfontolt haladásról, a nagyhatalmi státusz megszerzésének vágyától vezérelve sutba vágta a taktikázó diplomáciát. A világbirodalmi pozíció elnyerésének a víziója vezette a németeket. Ennek a politikának az lett a következménye, hogy az I. világháború előestéjén felálltak azok az európai

*Bismarck:
Az expanziós
politika aláren-
delése a bizton-
ságpolitikának*

*II. Vilmos császár:
Világuralomra
való törekvés*

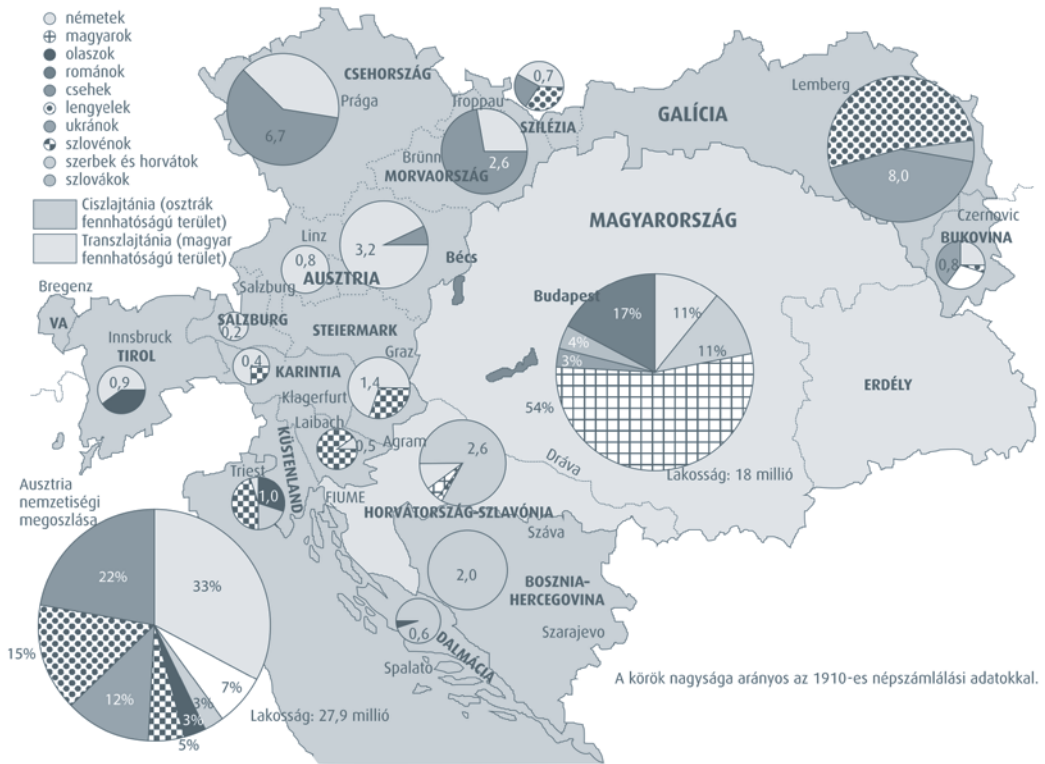
szövetségek, amelyek Németországot és Ausztriát körbefogták, és amelyek végső soron ellenük irányultak. Így a központi hatalmak már csak Olaszországgal tudtak egyezkedni. Ezek az európai szövetségek a Szerbia ellen preventív módon indított háborút világégéssé változtatták.



(1.) Szövetségi rendszerek

Többszemzeti-ségű állam

A helyzetet tovább súlyosbította az Osztrák–Magyar Monarchia belső állapota. Miközben a többszemzetiségű állam a 19. században Olaszország ellenében elveszítette Lombardiát (1859) és Velencét (1866), terjeszkedni kezdett a Balkán-félszigeten. 1908-ban formailag is annektálta azt a Bosznia-Hercegovinát, amelyet lényegében már 1878-tól kezdve igazgatott. Ám ezzel a lépéssel nem csak egy belső tűzfészket hozott létre, hanem külső frontot is nyitott Oroszországgal szemben, aki ezt a régiót befolyási övezetének tekintette.



(2.) Az Osztrák–Magyar Monarchia és nemzetiségi megoszlása

A háború kirobbanásának másik fontos okát a „jobb” világ, a „tisztító vihar” után érzett vágyakozásban határozhatjuk meg. „A mindenre kiterjedő háború nem egyik napról a másikra, meglepetésszerűen tört ki. Szemmel láthatóan vágytak rá az emberek, és mindent megtettek a kölcsönös bizalmatlanság szítása érdekében. A nevetségesen sok béke-ígéret ellenére minden jel a háború kitörésére utalt. Véget kellett vetni az egymás mellett való élés monotóniájának, hogy új fénylő birodalmak jöhessenek létre.”¹

Az I. világháború előtt uralkodó hangulat

Olaszország belépése a háborúba

Az Ausztriával kötött szövetség ellenére Olaszország a háború kitörésekor semleges álláspontra helyezkedett, amit azzal magyarázott, hogy a Szerbia elleni preventív háborúról nem értesítették. 1915. május 23-án Olaszország ezt az álláspontot feladta, és az Antant oldalán belépett a háborúba. Miért?

A londoni titkos egyezmény

A londoni titkos egyezmény értelmében Anglia és Franciaország Olaszországnak ígérte Dél-Tirolt, Friault, valamint Isztriát, Triesztet, Dalmáciát és Albánia egy részét, míg Ausztria hosszas tétovázás után „csak” Trentinót, Friaul és Albánia egyes régióit, valamint – az önálló állami státuszának megtartása mellett – Triesztet ajánlotta fel Olaszországnak. Az Antant nagyvonalú ígéreteinek alapján – amelyeket nem esett nehezükre megtenniük, mivel nem saját területeikről volt szó – 1915. május 23-án Olaszország hadat üzent az Osztrák–Magyar Monarchiának.

*„Népeimhez” –
Ferenc József
nyilatkozata*

Az agg Ferenc József „Népeimhez” című nyilatkozatában az őselenséggel való riogatás retorikáját használva árulásról beszélt ugyan, ám ilyen árulás jogalap, például államközi szerződés hiányában nem történt. Olaszország hadüzenetének következtében délen egy újabb front jött létre, itt a védelem tulajdonképpen a katonai szolgálatra nem kötelezhető népfelkelő lövészekre hárult, ugyanis a hadköteles 21 és 42 év közötti férfiakat Galíciában és Szerbiában már bevetették.

Hegyi háború

1915 nyarán és őszén megérkeztek a tiroli frontra a tartományi seregek és a császári vadászok. Ettől az időponttól kezdve a hegyekben változó intenzitással, ám a végletekig elszánt állóháború

tombolt több mint három évig. A kedvezőtlen körülmények, a nélkülözés, a hideg, a szűkös szálláshelyek mind-mind emberfeletti erőfeszítést követeltek a mindkét oldalon álló katonáktól, akiket az ellenségen kívül a zord természeti körülmények is tizedeltek. A katonáknak, de a háborús övezet civil lakosságának is az I. világháború rendkívül nagy nélkülözést hozott, gyakorta a pusztá



(3.) Beálló óvóhely az Adamello-gleccsernél

életben maradás volt a tét az ellátás akadozása miatt. A nélkülözések leginkább Trentinóban jelentkeztek, ez a terület ugyanis harcterré vált, ezért sok lakost, legalább 75 000 embert kellett kitelepíteni. A kilakoltatottakat a mai osztrák tartományok területére, valamint Csehországba és Morvaországba irányították. A politikailag megbízhatatlannak ítélt embereket kényszerlakhelyre

*Kilakoltatás,
kényszerlakhelyre
való telepítés
Internálás*

vitték vagy internálták. A leggyanúsabbnak ítélt személyek a Linz mellett található katzenauai internálótáborba kerültek.

A dél-tiroli front lassan mozgott az 1917 októberében Flitsch és Tolmein mellett bekövetkezett frontáttörésig. Ekkor az osztrák hadseregnek a Piave vonaláig sikerült előretörnie. Ez a katonai siker azonban nem határozta meg a végkifejletet. A háború kimenetelét ugyanis a hadviselő felek közé belépett Amerika, illetve a szövetségesek nyugati áttörése döntötte el, aminek a testileg és lelkileg kimerült emberek már nem tudtak ellenállni.

A háború vége

Az időközben megcsappant osztrák hadsereg a háború végén még tudta ugyan védeni a császárság határait a számbeli fölényben levő olaszokkal szemben, ám egyre inkább láthatóvá vált Tirol helyzetének súlyossága. Az emberekben tudatosulni kezdett a tartomány területi egységének kérdése, ezért 1918. október 13-án a Brixenben megtartott tiroli parlamenti gyűlésen a konzervatívok „Tirol osztatlan egységét” követelték a császártól. Mindenekelőtt azonban Wilson amerikai elnök 14 pontból álló programjának 9. pontjába foglalt elvét hangoztatták, miszerint Olaszország határait a világosan felismerhető nemzetiségi határvonalak alapján kell meghúzni. A császár azonban nem tudott már segíteni. November 3-án aláírták a fegyverszüneti megállapodást, amelynek eredményeként az olasz csapatok akadálytalanul be tudtak hatolni az addig meg nem hódított területekre is.

*Wilson elnök
14 pontja*

Az új államban

Mi történik Dél-Tirollal?

Guglielmo Pecori-Giraldi generális, 1919 júliusáig az Ala és Brenner között fekvő terület katonai kormányzója, minden kétséget kizáróan kijelentette, hogy Olaszország a háborúba lépésért cserébe nem csak Trentinóra, hanem Dél-Tirolra is igényt tart. Megígérte a saját iskolák, intézmények és egyesületek megtartását, ám az úgynevezett „vegyes nyelvű”, illetve ladin nyelvterületekkel kapcsolatban sejteni lehetett, hogy az ígéretek betartására nem lehet számítani.

Dél-Tirol olasz katonai kormányzás alatt

A dél-tiroliak mindent megtettek a fenyegető elcsatolás megakadályozására, de külső támogatás hiányában eredménytelenül jártak. Esélyeiket tovább csökkentette, hogy a londoni egyezményben odaígért területekből Olaszország nem mindent kapott meg, ezért a ténylegesen elfoglalt területekhez annál inkább ragaszkodott.

1919. január 18-án megkezdődött Párizsban, pontosabban St. Germain-ben a béketárgyalás. Az Osztrák–Magyar Monarchia szétesett, így könnyen lehetett rajta osztozkodni. Szeptember 10-én Renner kancellárnak alá kellett írnia a békeszerződést. Ezzel végérvényessé vált Tirol tartomány kettéosztása úgy, hogy a békeszerződés nem tartalmazott semmilyen védőzáradékot Dél-Tirolra vonatkozóan.

A Saint Germain-i békeszerződés

Mi jutott Olaszországnak? Olaszországhoz csatolták Dél-Tirol mellett Trentinót, Friault, Isztriát és Triesztet. A megígért albán területekről, Dalmáciáról, valamint bizonyos gyarmatokról azonban le kellett mondania. Mindez nagy elégedetlenséget váltott ki az olaszok körében, „vittoria mutilata”-ról, megcsonkított győzelemről beszéltek.

„vittoria mutilata”



(4.) Közép-Európa
az I. világháború
után

Berendezkedés az új államban

1920. október 10-én következett be Dél-Tirol végérvényes bekebelezése. Csak az olasz szocialisták emeltek szót a római parlamentben Dél-Tirol anektálása ellen, és követelték – ha már az elcsatolás

Dél-Tirol végleges elcsatolása és a dél-tiroliak reményei



megeedett –, hogy legalább a lakosság széles körű autonómiát kapjon. Dél-Tirol pártjai nyugalommal és méltósággal fogadták a helyzetet, ám fenntartották és hirdették a „reményt, hogy eljön még az a nap, amely az igazságos és tisztánlátó politika eredményeképp meghozza számunkra a nemzeti felszabadulást”. Az 5-ös számú képmelékletben lehozott plakát ezt a gondolatot tette közzé.

(5.) A dél-tiroli pártok kiáltványa az elcsatolásról

A lakosságnak nem volt ereje határozottabb tiltakozásra. Az éhség, a nélkülözés, a betegségek, az akkor terjedő spanyolnátha elgyengítették az embereket. A legsürgetőbb feladat pedig a gazdaság talpra állítása volt, a háború okozta veszteségekből ki kellett lábalni. A dél-tiroliak abban reménykedtek ekkor, hogy talán nem sok változik majd. Mindezzel párhuzamosan a katonai kormányzat a legkisebb nemzeti jellegű megmozdulást is határozotlan elfojtotta.

*Német Szövetség
/ Havasi Gyopár*

A szabadságért küzdő német Néppárt és a Tiroli Néppárt egyesültek a jobb eredmények elérése reményében: Deutscher Verband/Edelweiß (Német Szövetség/Havasi Gyopár) névvel indultak az 1921-es parlamenti választásokon, és a szavazatok 90%-át nyerték el, míg a Szociáldemokrata Párt csak 10%-ot kapott. Tényként megjegyzendő, hogy ekkor csak a férfiaknak volt szavazati joguk. A Német Szövetség/Havasi Gyopár síkra szállt ugyan az autonómia elnyeréséért, de sok esélyük nem volt, sőt a helyzet még rosszabbodott is azzal, hogy a központi kormányzat Dél-Tirolt összevonta Trentinóval. Az egyesített tartomány neve „Venezia Tridentina” lett, ahol a német képviselők kisebbségben voltak.

Venezia Tridentina

A „kis” optálás

1922-ig tartott az úgynevezett liberális korszak. Bár ez a kor lényegesen különbözött az azt követő fasizmustól, mégis megfigyelhető már ebben a rövid időszakban is az olaszosítási folyamat. Hivatalnokokat és vasutasokat bocsátottak el, és ezzel elérkezett a „kis optálás” időszaka, vagyis aki nem mutatott teljes lojalitást az olasz állam iránt, azt kitették az állásából. Az a körülbelül 30 000 ember, aki 1915. május 24-e előtt nem élt Dél-Tirolban, illetve akinek akkor nem volt lakhatási joga, az nem kapta meg automatikusan, a többséggel együtt az olasz állampolgárságot. A lakosoknak kérvényezniük kellett az állampolgárságot, ám a kérvényezők közül körülbelül 10 000 embernek a kérését elutasították. Az egyéni megélhetési gondok mellett ezt Dél-Tirol népessége első érvágásként élte meg.

Az 1921-es népszámlálás eredményei már érzékeltették az olasz népesség betelepülését. Az 1910-es adatok alapján Dél-Tirolban még csak körülbelül 7 000 olasz élt, 1921-re létszámuk már kb. 20 000-re emelkedett. A helyzetet tovább bonyolította, illetve a

nemzetiségi arányokat rontotta a „lex Corbino” is. Ez a törvény előírta, hogy kizárólag csak olasz iskolában végezheték el tanulmányaikat az olaszok – és az olasznak nyilvánított személyek. A nemzetiségi identitást egy tiszta olasz testület állapította meg, amely a családok átvilágítása után a gyermekeket beírta valamelyik iskolába. A szülők eredménytelenül tiltakoztak a testület munkája ellen. Mivel sok gyermeket olasz iskolába irányítottak, az Unterland (szó szerinti fordításban Alvidék, olaszul Bassa Atesina) sok német nyelvű iskoláját bezártak. A ladinokat egyértelműen olasz tájszólásúaknak nyilvánította e bizottság, ezért a ladin völgyek iskoláit 1920/1921 folyamán teljes mértékben elolaszosították. Ezen lépésekkel a liberálisnak nevezett Olaszország 1922-ig előkészítette a terepet a fasiszmus számára.

Lex Corbino

Fasiszta uralom alatt

1921. április 24-én a bozeni (olaszul Bolzano) búcsú alkalmával a fasiszták megtámadták a felvonulókat. A támadásban a marlingi illetőségű tanító, Franz Innerhofer meghalt, és számosan megsebesültek. 1922. október 1-jétől kezdődően fasiszta csoportosulások és harci csapatok több bozeni középületet elfoglaltak. Október 28-án bekövetkezett végül a „római bevonulás”, amikor a fasiszták a nacionalistákkal együtt átvették a hatalmat.

A bozeni Véres Vasárnap

A fasiszták „római bevonulása”

1923. március 23-án rendelet született a dél-tiroli helységnevekről. A hatóságok elrendelték azoknak az olasz neveknek a használatát, amelyeket Ettore Tolomei, egy roveretói nacionalista talált ki.

*A 32 pontos
program*

Tolomeit a ténykedése miatt a németek Dél-Tirol sírásójának nevezték el. A helységnévrendeletet 1940-ben tovább bővítették. 1923. július 15-én sor került a 32 pontból álló program ismertetésére és megindítására, melynek célja Dél-Tirol olaszosítása volt.

Az olaszosítás első szakasza: a beolvasztás

A program első szakasza hét jelentős területre vonatkozott, és egy ötéves cselekvési tervet írt elő a későbbi kiegészítés opciójával.

1. Oktatás:

Lex Gentile

A „lex Gentile” előírta, hogy az 1923/24-es tanévtől kezdődően első osztálytól olasz nyelven kellett tanulni az iskolában. A váltásnak fokozatosan kellett volna végbemennie, ám már 1926-ra megszűnt a német nyelvű tanítás Dél-Tirolban. A német nyelvű magánórákat is betiltották, a vétkezőket büntetéssel fenyegették. Az anyanyelvű vallásoktatás visszaszorult a parókiákra. Ezek az intézkedések közvetlenül érintették a tanárokat-tanítókat, akik közül csak nagyon kevesen tarthatták meg állásukat, sőt néhány tanárt egyenesen a régi olasz tartományokba helyeztek át.

*Katakomba-
iskolák*

A német nyelvű oktatás csak titokban, az úgynevezett katakomba-iskolákban folyt. Az oktatók képzése is csak álcázva történhetett, mivel a „katakomba-tanítónénik” súlyos veszélynek voltak kitéve. Ezeknek a titkos iskoláknak a szervezésében kitűnt Michael Gamper kanonok mint főszervező, Josef Noldin salurnói jogász, Maria Reut-Nicolussi, a bozeni népiskola tanára, valamint Emma von Leurs igazgatónő.



(6.) Iskola Niederdorfban

Libes vis chint
 es viit ier pal
 vainact unt i frei
 mi ser. Bite pringhe
 mix aine rodel un
 ain par soccken
 ?
 dain Peter

(7.) Levél a Jézuskának.
 Az olasz helyesírás alkalmazásával írott német levél hemzseg a hibáktól. Szomorú példa a német nyelv oktatásának a hiányára

2. Közigazgatás

1923 őszén az olasz hivatalos nyelvvé lett, a német anyanyelvű hivatalnokokat olasz anyanyelvűekkel helyettesítették, majd 1926-tól az állam nevezte ki a polgármestereket (podestà). 1925-től kezdődően a dél-tiroliak számára szigorúan tilossá vált az anyanyelv használata a hivatalokban.

Az anyanyelv használatának betiltása

3. A hagyományok és a látható helyzet

Már 1923 tavaszán bevezették az olasz helységnevek azonnali és kizárólagos használatát. Ugyanakkor minden „Tirol”-t magába foglaló elnevezést betiltottak. Nem csak a helységneveket, illetve a keresztnéveket olaszosították, hanem a vezetéknévvel is így akartak eljárni. Csak a külföldi tiltakozásoknak köszönhető, hogy ez nem történt meg. Ezen kényszerintézkedések után a hatóságok megelégedtek az „A”, valamint a „B” betűkkel kezdődő nevek „önkéntes” olaszosításával. A rendelkezés főleg a közhivatalnokokat érintette, még a legegyszerűbb munkakörbe történő felvétel esetén is a jelentkezőnek olaszosítania kellett a nevét. Ez vonatkozott a nyugdíjba vonulókra is, csak olasz nevű ember kaphatott állami olasz nyugdíjat.

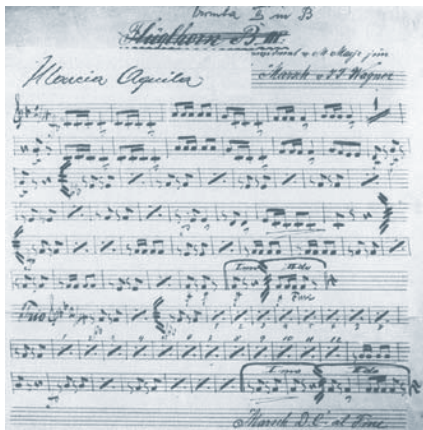
A személynevek és a helységnevek olaszosítása

A „győzelmi” emlékmű

1928. július 12-én felavatták a győzelmi emlékművet, majd 1935-ben eltávolították a Walther térről a középkori költő Walther von der Vogelweide emlékművét.

Az egyesületek betiltása

Betiltották a kulturális, sport-, szabadidő- és más jellegű egyesületeket, és kisajátították azok vagyonát. Feloszlatták a sportegyesületeket, színházakat és kórusokat (kivételt csak az egyházi kórusok képeztek), a tűzoltóságot, a turistaegyesületeket. Csak azok az egyesületek maradhattak fenn, amelyek politikai



(8.) A kétfejű sas című indulóból „marcia aquila”, Sasinduló lett. Az innichi zenekar kottáján az eredeti címet leragasztották

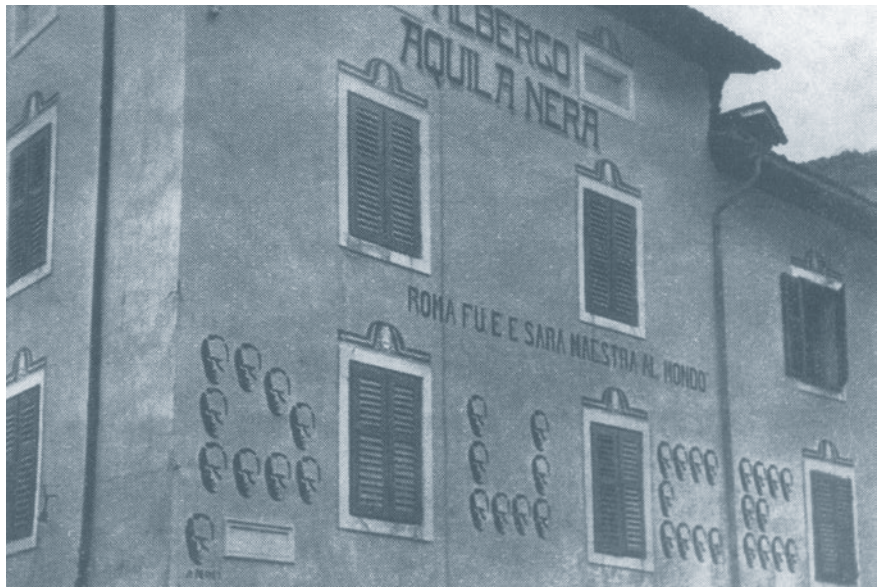


(9.) Olaszosított keresztnevek a sírköveken

kibúvókat találtak, így menekültek meg egyes színjátszó csoportok és zenekarok. 1935-től azonban ezeknek is be kellett olvadniuk az *Opera Nazionale Dopolavoro*-ba.

4. Gazdaság

A „kis opció” politikai gyakorlata során a szakszervezetek működési kereteit már 1921-től kezdődően szétzilálták, 1923-ban pedig a vagyonukat is elkobozták. 1926-ban a Földművelők Szövetségét beolvasztották a fasiszta Földművelők Szervezetébe, a Kereskedelmi Kamarát fasiszta tartományi gazdasági tanácsá alakították, majd 1927-ben a Mezőgazdasági Főpénztárt is bezáratták. Ezáltal a dél-tiroli népet teljesen megfosztották a gazdasági, illetve szociális bázisaitól.



(10.) A Duce, Benito Mussolini arcképével díszített vendégház

1929-ben az olasz polgári jog bevezetése megszüntette a tiroli gazdálkodás alapját képező „zárt porta” fogalmát, amely a termőföld, a gazdasági épületek és a lakóház egységét és a gazdaságossági érvek alapján csak egy személy által örökölhető/megvásárolható voltát írta elő. A törvényhozók úgy gondolták, hogy ezzel a lépéssel majd megvalósul a „conquista del suolo”, azaz a dél-tiroli termőföldnek az olaszok által történő meghódítása.

„conquista del suolo” – a termőföld megszerzése

5. Sajtó

Az 1925-ben bevezetett cenzúra a szabad hírterjesztés teljes megszűnését eredményezte. Ezután számtalan újságot függesztettek fel. 1926 végén csak Michael Gampers kanonok többszöri fellépésének eredményeként jelenhettek meg újból a katolikus Vogelweide kiadó sajtóorgánumai, a *Dolomiten*, a *Volksbote* (Népi hírnök) és a *Sonntagsblatt* (Vasárnapi Újság). A lapokat szigorú felügyelet alá vonták. 1926-ban megjelent a fasiszta *Alpenzeitung* (Alpok Újságja) is, amelyet azonban kevesen olvastak, majd ezt 1927-ben a *Provincia di Bolzano* (Bolzano tartomány) követte.

6. Rendőrség és katonaság

A rendőrörsöket és a hadsereg támaszpontjait megerősítették. A rendőrök, a carabinieri helyi vezetője, a *maresciallo* a községekben szinte korlátlanul uralkodhatott. A csapatok dél-tiroli állomásoztatása, valamint a közigazgatásban és vasutaknál alkalmazott olasz személyek az olasz népesség számottevő növekedéséhez vezetett.

7. Bozen (Bolzano), a stratégiai pont

A beolvasztás érdekében az olasz kormányzat Bozent választotta ki stratégiai pontnak azzal a céllal, hogy 100 000-es nagyságú várossá fejlesszék, amelyben fasiszta építményekkel is az uralkodási

igényüket akarták megjeleníteni. Ezt a célkitűzést mindenekelőtt az olasz többség megteremtésének a szakaszában próbálták elérni.

A fasiszta hatalom kiépítése

*„Választások”
a faszizmus idején*

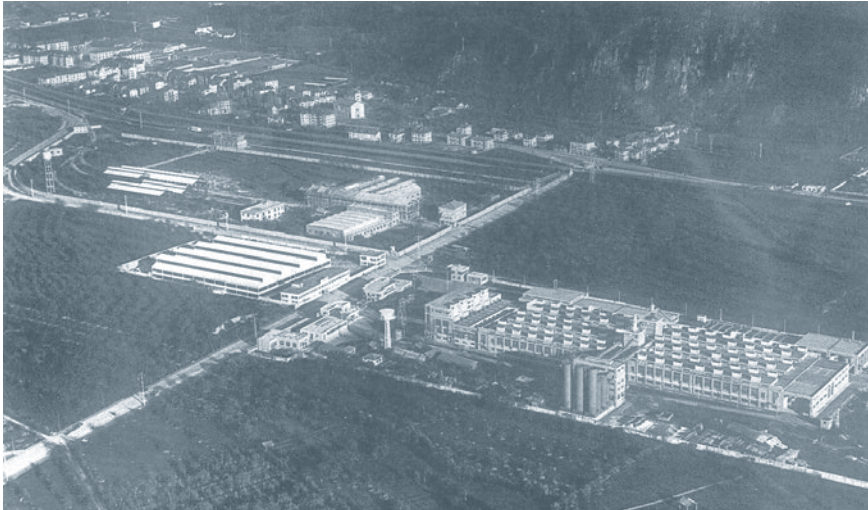
1923-ban Mussolini megteremtette az állam politikai ellenőrzésének az előfeltételeit. Az új választójogi törvény értelmében a szavazatok 1/4-ét elnyerő párt a képviselői helyek 2/3-át kapta meg. Az 1924-ben megtartott választást már ebben az új rendszerben szervezték, a demokrácia csorbult, ugyanis egyértelműen látszott a fasiszták befolyása, akik el is érték a kívánt eredményt: nekik jutott a helyek 2/3-a. 1928-ban a képviselőjelölteket már kizárólag csak fasiszta testületek nevezték meg, a választók csak a jelölés elfogadásáról illetve elutasításáról dönthettek. Időközben, 1926-ban bekövetkezett a politikai pártok betiltása is.

A második szakasz: az olasz többség megteremtése

*A nagyipar
az olasz többség
megteremtésének
szolgálatában*

1935-ben „magasabb politikai érdekekből” Mussolini felszólította a lombardiai, valamint a piemonti nagyipar képviselőit, hogy létesítsenek fióktelepeket abban a Bozenben, amely tulajdonképpen nem felelt meg a technológiai és más követelményeknek. A cégek különleges könnyítésekben részesültek a „nemzeti érdek” megvalósításáért cserébe.

Az ipartelepek javára értékes termőföldeket áldoztak fel. Ezekben az ipari létesítményekben természetesen nem dél-tiroliakat alkalmaztak, hanem az újonnan betelepülteket, akik számára lakásokat is építettek.



(11.) Iparnegyed...



*(12.) ... és az olasz munkások számára épült szociális lakónegyed
Bozenben*

Mi történik Dél-Tirolban?

*A Berlin–
Róma tengely*

1933-ban Hitler átvette a hatalmat Németországban, 1935-ben Olaszország behatolt Abesszíniába, és emiatt a Népszövetség gazdasági szankciókat vezetett be ellene. Németország nem járult hozzá ehhez. A két rendszer így közelebb került egymáshoz, míg végül 1936-ra létrejött a Berlin–Róma tengely, valamint elindították az 1939-es optálás előkészítését is.

Két diktatúra halálos ölelésében

A harmadik szakasz: az optálás

*Völkischer Kampf-
ring Südtirols
(VKS, a Dél-tiroli
Népi Harcegylet)*

A két diktátor közeledett egymáshoz, még ha ezt a korabeli retorika nem is mutatta, hiszen a kor szólamai és politikai hitvallása éppen „a német nép által lakott területek visszacsatolására” tett ígéretet. A „hazához történő visszacsatolásba” vetett remény Dél-Tirolban Hitler hatalomra jutása után rögtön kialakult abban a VKS-ben (Völkischer Kampfring Südtirols, Dél-tiroli Népi Harcegylet), amely 1933. június 18-án a Bozen mellett fekvő Haselburg közelében jött létre. A Saar-vidék 1935-ben megtörtént visszacsatolása vérmes reményeket keltett az emberekben, akik rigmusokkal biztatták egymást: „Az ellenség a Saar-vidékről kifarol, meglátjátok, szabad lesz jövőre Dél-Tirol”. Az 1938-as „Anschluss”, vagyis Ausztriának Németországhoz való csatolása tovább fokozta a reményeket, mert már nem a gyenge Ausztria, hanem az erős „Németország áll a Brennernél”. A nép – nem csak

a VKS, a Dél-tiroli Népi Harcegylet tagjai – Németországtól a fasiszta elnyomás alól való felszabadítást várta, ezenkívül munkahelyekben, német nyelven történő eredményesebb képzésekben reménykedett, és újból méltóságban és büszkeségben kívánt élni.

A reményeknek viszont ellentmondtak a tények, akár belátták őket a dél-tiroliak, akár nem: a két diktatúra a dél-tiroliak feje fölött közeledett egymáshoz, ugyanis a német nemzetiszocialisták



(13.) *Mussolini és Hitler*

az Ausztriába történő bevonuláskor felesküdték a „brenneri határvonal szentségére”, másfelől 1939 májusában létrejött a stratégiai, magasabb célokat szolgáló „acélpaktum”, amely szintén a brenneri határt garantálta.

*Az 1939-es
acélpaktum*

A VKS-nek, a Dél-tiroli Népi Harcegylet hívóinak és számos más dél-tiroli embernek további reményt adott a Csehszlovákiában fekvő szudétanémet területek visszacsatolása, és nem vették észre, hogy az olaszokat éppen ez az esemény töltötte el félelemmel, és éppen emiatt erőltették a nemzetiszocialista Németország által is már többször felvetett áttelepítést, amelyet optálás alapján kívántak megszervezni. Az optálás azt jelentette, hogy bizonyos dél-tiroli területek lakói választhatták a német állam területén történő letelepedést, ebben az esetben a számukra kijelölt németországi területekre kellett költözniük. Optálni lehetett Olaszországra is, ebben az esetben természetesen nem kellett elhagyniuk szülőhelyüket.

*Az 1939. június 23-i
optálási egyezmény*

Végül 1939. június 23-án, a Gestapo berlini főhadiszállásán került sor a döntő találkozásra. A találkozás két főszereplője Heinrich Himmler, az SS birodalmi vezére és a német rendőrség főnöke, valamint olasz részről a bozeni prefektus, Giuseppe Mastromattei volt.

Himmler felállította a kitelepítés sorrendjét:

1. Először távoznak a Német Birodalom Dél-Tirolban élő állampolgárai;
2. Következnek a földtulajdonnal nem rendelkező dél-tiroliak;
3. A sort a földtulajdonnal rendelkező dél-tiroliak zárják.

*Teljes vagy részleges
áttelepítés?*

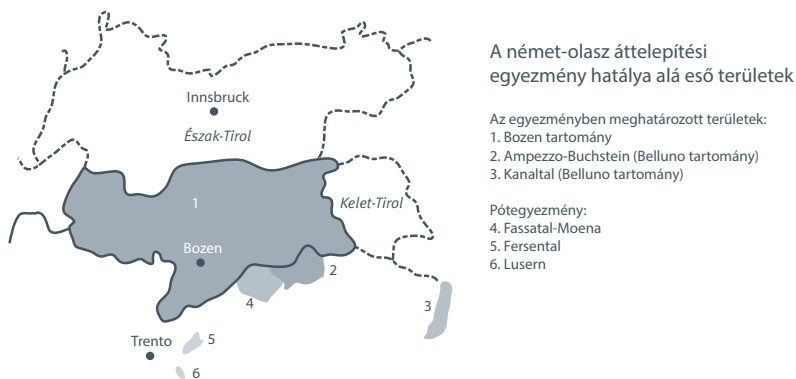
Eleinte Olaszország is a teljes áttelepítést szorgalmazta. Ezen az állásponton volt a bel-, valamint a külügyminisztérium is, ám gazdasági megfontolások a kérdés újragondolását eredményezték, ugyanis a tulajdonnal rendelkező dél-tiroliakat pénzben kellett volna kárpótolni.

Eleinte azt gondolta az olasz politika, hogy nyomást kell gyakorolniuk a legveszélyesebb politikai rendbontók kivándorlásának kikényszerítésére. Csak a nyár végére ismerték fel helyzetelemzésük hibáit. Olaszország elsősorban az irredentáknak gondolt birodalmi németeket (és az osztrákokat) akarta kitelepíteni, illetve a városlakókon adott volna túl, mert a városokat könnyebb lett volna újra benépesíteni. A földművesek és a bányászok megtartása mellett több érv is szólt, ugyanis e kisebb csoportokat könnyebben be lehetett volna olvasztani, illetve felismerték azt is, hogy a hegyvidék megműveléséhez, a hegyi gazdálkodás fenntartásához nem lehetett volna könnyen helyettesítőket találni.

Az optálási egyezmény és az érintett területek

Miután az optálási egyezmény közismertté vált, nagy bizonytalanság uralkodott el az embereken, akik hirtelen nem is tudták, hogyan álljanak hozzá a kérdéshez. Kételemek támadtak a kíváncsi folyamat lebonyolításáról és főleg a következményekről. A felröppenő megbízhatatlan hírek, a cáfolatok és a magyarázatnak szánt szövegek nem járultak hozzá a helyzet tisztázásához.

Csak két dolog volt biztos: az optálás hatálya alá vont területek, vagyis azok a régiók, ahonnan el lehetett költözni, és az optálás, konkrétan a nyilatkozattétel 1939. december 31-i határideje. Mindez csupán 1939. október 21-én vált biztossá. Csak a klérus, az egyházak alkalmazottai és ezek hozzátartozói számára engedélyezték az 1940. június 30-i optálási határidőt.



(14.) Az optálás által érintett területek

Eleinte a Michael Gamper kanonok vezetése alatt álló Német Szövetség, illetve a Peter Hofer által vezetett VKS, a Dél-tiroli Népi Harcegylet együttesen lépett fel az optálás ellen. Néhány hét

A VKS és a Német Szövetség konfliktusa

múlva azonban a VKS a „zárt áttelepítés”, a csoportos kivándorlás mellett döntött, ezzel alárendelte magát a Führer akaratának. A csoportos kitelepítéshez viszont meg kellett találni a célterületet, így újabb és újabb régiók kerültek a célkeresztbe, majd újból elvetették őket: szó esett a dél-lengyelországi Beszkidekről, Burgundiáról, a Krím félszigetről, Dél-Karintiáról, Dél-Stájerországról. Dél-Tirol közvéleménye hamarosan két részre oszlott, az „otthonmaradókra” és az „optálókra”. Rövidesen mindkét oldal propagandagépezete működésbe lendült. Az otthonmaradókkal az optálók – a többség – nem bánt kesztyűs kézzel. A helyben maradást hirdetőik sokszor olasz rendőri védelemre szorultak, ezáltal olasz társaságba keveredtek, így a német közösség „Walsch”-nak, gonosz olasznak bélyegezte meg őket.

Wer sind die Dableiber.-

Falsche Christen- Alte Weiber
 Egoisten - Hurentreiber
 Warme Brüder - Schlechte Pfaffen
 Welschbastarden - ein paar Grafen
 Einige mit viel Millionen
 Die ihr Geld mit Betrug gewonnen.

Mancher der vor Angst um's Geld
 fleissig zu den Welschen hñlt
 Manche wollen später starten
 und auf Otto Habsburg warten.
 Allesamt wahn's jemand wundert
 sind' jedoch nicht acht von hundert.

(15.) (Kik az otthonmaradók?)

Wer sind die Abwanderer ?

Arbeits scheue , Wirtshausbummler
 Eberstrategen, Nazitruummer
 Glaubenslose, Kirchenfeinde
 Aufgehete, Streitesfreunde
 Deutschbastarden Baglioten
 Die sprechen wie die Hottentotten
 Solche die vor lauter Schulden
 Den Fascismus nicht mehr dulden
 Solche, die o Missgeschick
 Mit dem Gericht stets im Konflikt
 Freche Mñdels, grüne Buben
 Kaum erwachsen den Kinderstuben
 Weiters solche die dann sagen
 lieber Hungern als in Nudel begragen
 Das sind jene, die mit Behagen
 glauben man wird ihnen nichts versagen
 Bauern die in dummen Grolle
 Feig verlassen Haus und Scholle
 Aufgehete von Lügenmñulern
 stürzen sich ins Abendteuer
 Doch alle sie staren mit froher Natur
 Und bringen nach Polen die deutsche Kultur
 Sie verlassen freudig der Heimat Erde
 Sie ! die angeblichen Hofers Erben
 So Dumme gibts wenn's jemand wundert
 laut Statistik 70 von Hundert.

(16.) (Kik az átvándorlók?)

Példák a propagandára

Az optálás eredménye és az „átvándorlás”

A nagy többség (86%) végül a német állampolgárság és az „átvándorlás” mellett döntött, a kisebbséget alkotó otthonmaradókat „nemzetárulókként” kiközösítették és szidalmazták. Nem mindannyian szándékoztak azonban valóban elhagyni az országot. Először elmentek a tulajdonnal nem rendelkező emberek, zsellérek, cselédek, szolgálólányok és munkások. Ők abban reménykedtek, hogy a Német Birodalomban jobb helyzetük lesz. A vagyonnal rendelkezők az értékbecslést végző testülethez benyújtott fellebbezések révén megpróbálták késleltetni, illetve megakadályozni áttelepülésüket, ami egyeseknek sikerült is, ugyanis a hatóságokat leterhelte a beinduló háború, és az átvándorlás üteme visszaesett. Összesen kb. hetvenötezren vándoroltak át Németországba, kb. 1/3-uk tért vissza annak ellenére, hogy 1945 után nem mindig látták szívesen őket régi hazájukban. Mindenesetre megállapítható, hogy az optálás újabb meghatározó demográfiai érvágást jelentett Dél-Tirol számára.

86%-nyi optáns



(17.) Elköltözés a régi otthonból: két kivándorló nyolcvanéves asszony Laas vasútállomásán

Mi befolyásolta döntően ezt az eredményt?

A szicíliai legenda

Az optálás eredményében valószínűleg nagy szerepe volt az úgynevezett „szicíliai legendának”, mely szerint az olasz hatóságok az otthonmaradókat később Szicíliába vagy Abesszíniába telepítik. Az a rémhír keringett, hogy ha a nagy távolságra való elüldözés nem is fog sikerül, akkor is a Po folyótól délre fekvő területekre viszik őket. Bizonytalan e szóbeszéd eredete, ám biztos az, hogy a cáfolatára túl későn és kis meggyőző erővel került sor. Meghiúsult például a dél-tiroli küldöttségnek a kormányfőhöz, Mussolinihoz tervezett látogatása, amely eredményesen hatálytalaníthatta volna a rémhírt. Az olaszországi fasizmus alatt megélt megaláztatások, illetve a jogfosztás megtapasztalása erős nyomot hagyott a dél-tiroli lakosságban, így az emberek reménykedve fordultak Németország felé és nem vették észre az ott kialakult nemzetiszocialista diktatúrát, vagy pedig nem akarták igaznak tekinteni a Németországból érkező híreket.

A német állampolgárság választásában fontos szerepet kapott a hadköteles férfiak előoptálása. Sokan szabadulni akartak az olasz hadseregtől, és már október végén Németországot választották – ezzel megelőlegezve családjaik döntését is. Ráadásul a VKS, a Dél-tiroli Népi Harcegylet jól megszervezett csoportjai hatékonyan terjesztették a nemzetiszocialista propagandát, amely az „átvándorlók” számára a dél-tiroli falvakhoz és városokhoz hasonló településeket ígért. A gazdálkodó réteget azzal édesgették magukhoz, hogy minden családból négy fiú számára ígértek önálló portát – míg a meglévő dél-tiroli struktúrában csak egy fiú, az elsőszülött örökölhette a földet és a házat, a másodszülöttnek és a többi fiúnak el kellett költöznie otthonról, a földet ugyanis

nem volt szabad feldarabolni. Az optánsok döntéséhez az is hozzájárult, hogy az emberek németek akartak maradni, az összefüggő német nyelvterület településein kívántak élni. A propaganda nagyban alapozott a „mintafalvak” példájára, amelyek összes lakosa a Birodalomra optált. Végül pedig abban reménykedtek az emberek, hogy ha magas arányban optálnak Németországra, akkor Dél-Tirol valamilyen más módon mégiscsak „hazakerül a Birodalomba”, azaz hozzácsatolják a Német Birodalomhoz.

A püspök döntése

1939-ben jött létre az otthonmaradók szervezete, az Andreas Hofer Szövetség. A papság ezzel a szövetséggel együtt a haza megtartását szorgalmazta, bár Geisler püspök és püspöki helynöke, Pompanin az átvándorlásra optált: „A pásztor a nyájával tart”, vallotta a püspök, még akkor is, ha a nyája szétszóródik. Ő csak 1940. június 25-én, az általános optálási határidő végén hozta meg döntését.

*Az Andreas
Hofer
Szövetség*



*(18.) A püspök
elhagyja az
optálást lebo-
nyolító hivata-
los helyiséget*

Műveleti terület az Alpok déli lejtőin

*Az optálók
munkaközössége*

1940-től Dél-Tirolban a Német Birodalom képviseleti pontjai mellett létrejött az AdO, az Arbeitsgemeinschaft der Optanten, az optálók munkaközössége is, mint a VKS, a Dél-tiroli Népi Harcegylet törvényes utódszervezete. Sokan ennek a munkaközösség tevékenységének tudják be a kulturális élet újraindulását és a német nyelvtanfolyamok megszervezését.

1943. július 10-én a szövetséges csapatok Szicíliában partra szálltak, július 25-én Mussolinit letartóztatták és megfosztották hivatalától, valamint Badoglio ezredest ültették a helyére. Ám a



(19.) Hagymányörző vadászegylet felvonulása Brixenben 1944-ben

Ducét az SS deszantosai a Gran Sasso szállodából kiszabadították, aki így német kegyelemből, bábkormányfőként a *Repubblica Sociale di Salò*-t, az Olasz Szociális Köztársaságot vezethette. 1943. szeptember 10-én egyesítették Dél-Tirolt, Trentinót és Bellunót, így az Alpok déli lejtőit egységes hadműveleti területté nyilváníthatták. A hadműveleti terület felügyelője Franz Hofer, Tirol és Vorarlberg Gauleiter-e, körzetvezetője lett.

Műveleti terület az Alpok déli lejtőin

Az Alpok déli lejtőin található hadműveleti terület fennállásának idején újra feléledt az oktatási, illetve művelődési élet, ám erre az újjáéledésre a horogkereszt árnya vetült. Különösen rossz helyzetbe kerültek ebben az időben a zsidók, akiket elpusztításuk céljából koncentrációs táborokba szállítottak. Az otthonmaradókat is üldözés fenyegette, akárcsak a klérust, a katolikus sajtóorgánumokat és a katolikus iskolákat, amelyeket egytől egyig bezártak.

Ráadásul az otthonmaradókat törvénytelenül besorozták a német hadseregbe, az ellenállókat üldözték, a különféle statáriális bíróságok több mint 30 halálbüntetést róttak ki. Mégis éppen a dél-tiroliak között lehetett bátor ellenállókra találni, közülük megemlítjük Josef Mayr-Nusser, Michael Gamper kanonok, Friedl Volgger, Hans Egarter, az Andreas-Hofer Szövetség elnökének személyes példáját. 1945 februárjában a brixeni rendőrezred megtagadta az eskütételt, ezért büntetésből Sziléziába helyezték át őket. 1944 júliusában Bozenben a német hatalom létrehozta a rendőrségi átmeneti tábor (KZ), ahova 11 000 embert gyűjtöttek be, és sokat közülük továbbküldtek a Harmadik Birodalom gázkamráiba.

Átmeneti láger (KZ) Bozenben

Az önrendelkezéstől az 1. autonómia-statútumig

Dél-Tirol helyzete a háború vége után

Comitato di Liberazione Nazionale – az olasz Nemzeti Felszabadító Bizottság

1945. május 2-án Karl Wolff generális átadta Dél-Tirol ideiglenes adminisztrációját a Bruno de Angelis által vezetett *Comitato di Liberazione Nazionale*-nak (CLN), mivel de Angelis súlyos cselekedetek megtételének szándékával zsarolta. De Angelis minden kételyt kizáróan az olasz kormány nevében lépett fel.

A Dél-tiroli Néppárt (SVP) megalapítása

Az SVP alapítói

A dél-tiroliak is azonnal szervezkedni kezdtek. 1945. május 8-án megalapították a Dél-tiroli Néppártot (SVP). Alapító tagjai: Erich Amonn, Hans Baur, Toni Ebner, Hans Egarter, Fritz Führer, Hans Gamper, Josef Graber, Ludwig Gröbner, Karl Heiß, Franz Innerhofer-Tanner, Sebastian Mair, Josef Menz-Popp, Josef Nock, Alois Pfitscher, Alois Puff, Albert Rieper, Franz Strobl, Leo von Pretz, Baron Günther von Unterrichter. Fritz Führer kivételével mindannyian az otthonmaradtak köréből kerültek ki.

Az önrendelkezési jog követelése

Pártprogramjuk rövid volt, kéréseik viszont számosak. Az SVP, a Dél-tiroli Néppárt az optálók és az otthonmaradók között kívánt hidat verni, és legfontosabb célkitűzése az önrendelkezési jog elnyerése volt Dél-Tirol számára. Ennek érdekében sokat tettek, megszervezték például a sigmundskroni népgyűlést, ahol kb. 155 000 aláírást gyűjtöttek össze. Az aláíróíveket Figl osztrák szövetségi kancellárnak adták át.



(20.) Az SVP vezetősége a bozeni Jézus Szíve körmeneten

A pártnak voltak egészen konkrét kérései is, küzdöttek például a hadifoglyok szabadon bocsátásáért, igyekeztek megoldani az optálók állampolgárságának a kérdését, az oktatás ügyét tartották napirenden, az Unterland régió visszakapcsolását kérték, amelyet 1927-ben csatoltak az akkor létesített Trentino tartományhoz. Unterland azóta folyamatosan Trentinóhoz tartozott, ha nem számoljuk az 1943 és 1945 között eltelt két szűk évet, amikor a régió az Alpok déli lejtőin található hadműveleti terület részeként Dél-Tirolhoz tartozott.



(21.) Alíróívek átadása Figl szövetségi kancellárnak az 1946. április 22-i innsbrucki nagygyűlésen

Miért volt 1945 után is nehéz az önrendelkezési jog megszerzése?

A II. világháború után a természetes határoknak az érve egyre kevesebbet nyomott a latban, és más kedvezőtlen összefüggések és feltételek tovább nehezítették Dél-Tirol politikai helyzetét.

Dél-Tirol már 25 éve az olasz államhoz tartozott. Az olaszok mindigre azt hangoztatták, hogy milyen sokat fektettek be a tartományba. Az olasz lakosság megnövekedett létszáma sem volt

kedvező Dél-Tirol ügye számára, bár ezt az érvet az olasz többség megvalósításának idején folytatott betelepítések következményeként könnyen semlegesíteni lehetett. Olaszország ügyesen használta ki az optálás tényét és eredményét, ugyanis az optálókat nácioknak bélyegezte meg. Dél-Tirol pozícióit tovább gyengítette, hogy a győztes hatalmak különböző politikai-ideológiai táborokhoz tartoztak, és nem rendelkeztek egységes elképzeléssel a jövőt illetően. Olaszországnak néhány más területéről és gyarmatáról le kellett mondania, ezért ragaszkodott Dél-Tirolhoz. Habár Olaszország 1943-ban hátat fordított a náci Németországnak, 1945-ben mégsem tartozott a győztes hatalmak közé.

Mindemellett az olasz politika és diplomácia kíméletlenebbé vált, és felkészültebb is volt. Dél-Tirol visszacsatolása a St. Germain-ben kötött békeszerződés megváltoztatását jelentette volna a győztes hatalmak számára, annak minden politikai, jogi és erkölcsi következményeivel együtt.

A párizsi békeszerződés

A dél-tiroliak és az osztrákok mindenesetre mindent megtettek az önrendelkezési jog elnyerése érdekében. A dél-tiroliak érvei és kívánságai nem nyertek meghallgatást – akárcsak 1919-ben és 1939-ban. Amit el tudtak érni, az a hiányosnak ítélt párizsi békeszerződés lett, amely például sehol sem említi a ladin népesítést, mert ez ellen Degasperri hevesen tiltakozott. Degasperri a ladin nyelvben csupán az olasz egyik tájszólását látta. Az osztrák delegációnak az volt a benyomása, hogy Degasperri a párizsi békeszerződést nem írta volna alá, ha ők továbbra is ragaszkodnak a ladin nyelvűek tételes megemlékezéséhez.

A párizsi békeszerződés / Gruber és Degasperri által aláírt 1946-os egyezmény

1° - German speaking inhabitants of the Bolzano Province and of the neighbouring bilingual townships of the Trento Province will be assured a complete equality of rights with the Italian-speaking inhabitants, withⁱⁿ the framework of special provisions to safeguard the ethnical character and the cultural and economic development of the German-speaking element.

In accordance with legislation already enacted or awaiting enactment the said German-speaking citizens will be granted in particular:


- (a) elementary and secondary teaching in the mother-tongue;
- (b) purification of the German and Italian languages in public offices and official documents, as well as in bilingual topographic naming;
- (c) the right to re-establish German family names which were italianized in recent years;
- (d) equality of rights as regards the entering upon public offices, with a view to reaching a more appropriate proportion of employment between the two ethnical groups.

2° - The populations of the above mentioned zones will be granted the exercise of an autonomous legislative and executive regional power. The frame within which the said provisions of autonomy will apply, will be drafted in consultation also with local representative German-speaking elements.

3° - The Italian Government, with the aim of establishing good neighbourhood relations between Austria and Italy, pledges itself, in consultation with the Austrian Government and within one year from the signing of the present Treaty:

- (a) to revise in a spirit of equity and broad-mindedness the question of the options for citizenship resulting from the 1939 Hitler-Mussolini agreements;
- (b) to find an agreement for the mutual recognition of the validity of certain degrees and University diplomas;
- (c) to draw up a convention for the free passengers and goods transit between Northern and Eastern Tyrol both by rail and, to the greatest possible extent, by road;
- (d) to reach special agreements aimed at facilitating enlarged frontier traffic and local exchanges of certain quantities of characteristic products and goods between Austria and Italy.

(22.) A párizsi
békeszerződés


5. September 1946



Autonómiatervezetek

Mind a dél-tiroliak, mind az olaszok azon munkálkodtak, hogy valamiféle autonómiatervezetet dolgozzanak ki. A dél-tiroliak úgy értelmezték a helyzetet, hogy Alcide Degasperri miniszterelnök a párizsi békeszerződés aláírásával tulajdonképpen hátsó szándékot követ, éspedig a trentinói olaszok számára kíván autonómiát biztosítani – akár a dél-tiroliak kárára is. Ez a felismerés az SVP-t, a Dél-tiroli Néppártot arra készítette, hogy újabb javaslattal éljen, így benyújtott egy tervezetet, amely két elválasztott, megyeszerű terület lérehozását indítványozza közös irányítással. A kormány és a Costituente, az alkotmányozó nemzetgyűlés azonban nem fogadta el ezt a javaslatot. Az alkotmányozó nemzetgyűlés már 1947. június 17-én jóváhagyta az alkotmány 116. cikkét, amely a Trentino–Tiroli Etschland egyesített tartomány létrejöttét írta elő.

A Trentino–Tiroli Etschland (Trentino Alto-Adige) területi egysége

November 1-jén megküldte az olasz kormány az SVP-nek az autonómia-státútum tervezetét, amely Dél-Tirolban heves tiltakozást váltott ki. Csupán a tüntetések nyomására és a prefektúra megrohamozása után került sor Rómában a dél-tiroliak meghallgatására, a párizsi békeszerződés 2. pontjában foglaltak alapján.

Itt sikerült bizonyos előnyös módosításokat elérni: az Unterland Dél-Tirolhoz került, Dél-Tirol egységes választókerület lett. Kulturális téren is volt előrelépés, a régió hatáskörébe kerültek bizonyos törvényhozói jogkörök, amelyek a szellemi életet voltak hivatottak szabályozni. Három év folyamatos tartózkodás után a polgárok elnyerték a szavazati jogot. A költségvetés összeállításánál a dél-tiroliak beleegyezésére volt szükség, ám egyetértés hiányában a belügyminisztérium döntött! Sok apró részletben

Az utolsó percekben elért eredmények

Az 1. autonómia-statútum

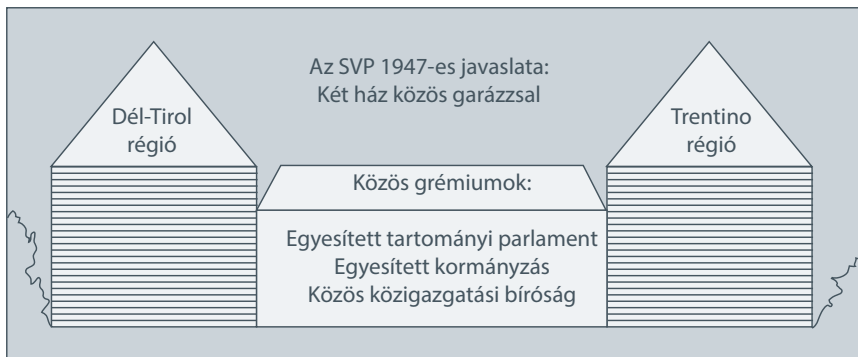
A Perassi-levél

volt előrelépés, de a fontos kérdéseken már nem lehetett változtatni, ugyanis 1948. január 29-én a *Costitutente* jóváhagyta az autonómia-statútumot, amely 1948. február 28-án lépett életbe. Ez az autonómia távolról sem volt tökéletes, ennek ellenére Erich Amonn a híres „Perassi-levél”-ben megköszönte a kormánynak, hogy létrehozta azt.

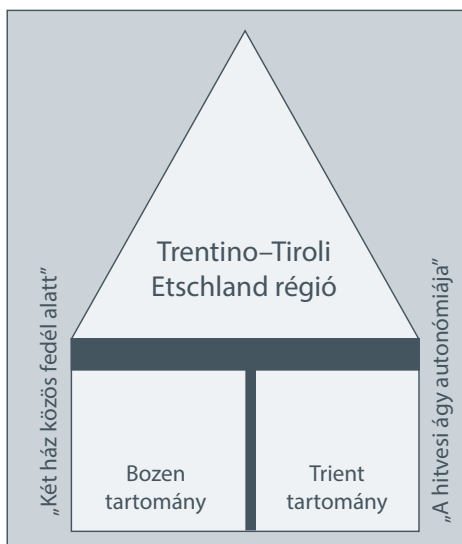
Határozat az optálókról

Miért került sor ennek a levélnek a megírására? Többek között azért, mert az optálók ügyében folyamatban lévő eljárások lezárás előtt álltak, és az autonómiáról szóló további viták, a kormánnyal folytatott csatározások késleltették volna a bizonytalan státusú emberek sorsának rendezését. A tárgyalások elhúzódása miatt a dél-tiroliak legnagyobb része továbbra is állampolgárság, illetve az ezzel járó jogok nélkül maradt volna. Erich Amonn az 1964-es mailand/milánói robbanóanyag-per idején eskü alatt vallotta, hogy a levelet erős nyomás alatt fogalmazta meg.

Az SVP által kidolgozott két házas autonómia-modellből nem lett semmi. Ezzel szemben megvalósult az „egy lakóépület három lakrésszel”-típusú modell, amelyet a hivatalnokok értetlenül és érzék nélkül ültettek át a gyakorlatba. A legkisebb és a legjelentéktelenebb „lakrészt” Dél-Tirolnak utalták ki, és még ott is erősen beleszóltak a berendezkedésbe. Ez a központosított, autonómia-ellenes magatartás lett az oka a jövőbeni eseményeknek.



(23.)



(24.) Autonómia-
tervezetek

„Megszabadulni Trienttől” – a népi mozgalomtól a 2. autonómia-statútumig

Hétköznapok a tartományban

1948-ban a tartományi parlamentnek 13 német anyanyelvű képviselője volt. Ők 28,3%-át alkották a képviselőknek. A teljes tartomány költségvetése pedig Dél-Tirol költségvetésének a négyszeresét tette ki (Bozen/Bolzano provincia: 1 135 millió líra, Trient provincia: 1 579 millió líra, egyesített tartomány: 4 678 millió líra). Ráadásul a provinciák csak kezelték pénzeket, a politikai döntések a tartományi tanács hatáskörébe tartoztak. Ha a dél-tiroliak többsége nem értett egyet a költségvetési tervvel, akkor a belügyminiszter hagyta jóvá. A dél-tiroliak kéréseit figyelmen kívül hagyó hatósági magatartást a továbbra is nacionalista politikát folytató római központosított bürokrácia tovább fokozta.

Dél-Tirol hétköznapjai

Dél-Tirol közéletében továbbra is uralkodó jelenség volt a diszkrimináció: 1952-től a hivatali levelezés kizárólag olasz nyelven folyt. A kétnyelvűség hiánya főleg a bozeni kórházban okozott gondot, ahol egyes betegek kommunikációs nehézségek miatt nem tudták kezeltetni magukat. A háborúból hazatérőket még az alacsonyabb kategóriájú munkákra sem alkalmazták, helyettük inkább Olaszországból bevándoroltakat részesítettek előnyben. 1953-ban újból bevezették – igaz, csak részlegesen – a tulajdon átruházásához a katonai engedélyezési kötelezettséget. A fiatalok és a sok tengődő örökös számára kevés remény volt munkára

és lakásra, miközben az olaszok továbbra is szabadon vándorolhattak be a régióba, és munkahelyhez, illetve lakáshoz egyaránt hozzájutottak. A kormányképviselőknek címzett számos panasz, kérelem, memorandum hiábavalónak bizonyult: azok kivizsgálását megígérték, de konkrét válaszokat soha nem adtak. Ezt a helyzetet Michael Gamper kanonok 1953. október 28-án a dél-tiroliak „halálmenetének” nevezte. 1946 és 1952 között 50 000 olasz települt le. Lehet, hogy ez a szám az időtartamhoz képest túl magasnak tűnik, de tény az, hogy Olaszország ebben az időben nem csak óhajtotta a bevándorlást, hanem elő is segítette.

*A dél-tiroliak
„halálmenete”*



(25.) Michael Gamper kanonok Firenzében 1945-ben. Balról jobbra: Eusebius atya, Vinzenz Oberpertinger sofőr, Michael Gamper kanonok és Martha Ebner

Véleménynyilvánító népgyűlés Sigmundskronban

1957-ben zászlóbont a „Szabadulni Trienttől” nevű mozgalom

1955-ben további 1,8 milliárd lírát irányoztak elő a bozeni lakásépítésre, a 2 000 új lakásból abban az évben csak 100 került német illetve ladin nyelvű lakosokhoz. Amikor a kormányzat 1957-ben újabb lakásépítő mamutprogramot hirdetett meg, a sigmundskroni kastélynál sor került a „Szabadulni Trienttől” mozgalom zászlóbontására. A mozgalom nyilatkozatának a szövegét az újonnan megválasztott pártelnök, a későbbi tartományi elnök Silvius Magnago (1960–1989) fogalmazta meg, aki ügynevezett palotaforradalommal vette át a hatalmat a pártban. Fellépése a keményebb magatartás kezdetét ígérte, amely a háború utáni időszakban ellentétben állt gyakorlatával, amikor is az SVP a „notabilitások pártja”-ként működött. 1958-ra a pártválasztmányban már csak két olyan tag maradt, akik 1956 előtt is e grémium tagjai voltak. A lázadás elindítója az akkoriban tapasztalatlan Franz Widmann volt, Bozen tartomány és Bozen város későbbi elöljárója. A belső csatározásokban kezdetektől fogva jelen volt Hans Dietl is, a dél-tiroli Parasztszövetség új elnöke.

Harmincötezen Sigmundskronban

1957. november 17-én harmincötezen követték az SVP, a Dél-tiroli Néppárt felhívását a nagygyűlésen való részvételre. Sokakat nem csak a teljesebb autonómia elérésének a szándéka vezérelt. Silvius Magnago megpróbált mindent megtenni a megmozdulás békés jellegének a fenntartása érdekében, erre „német becsületszavát adta”. „Tudjuk, hogy sokan nem tartották be szavukat velünk szemben, de mi jobbak akarunk lenni a többiekénél.”² Ezzel az indoklással sikerült megakadályoznia az ingerült tüntetők behatolását Bozenbe, illetve a véres összetűzést és azt, hogy Bozen a carabinieri és katonák táborává váljon.

A sigmundskroni határozatban a „dél-tiroli nép” felhívást intézett Ausztriához, „hogy a párizsi békeszerződésben felvállalt feladata, a dél-tiroli népcsoport védelme értelmében lépjen fel minden erejével és eszközével a követeléseik gyors megvalósításáért”. Amennyiben „a közvetlen tárgyalások nem vezetnének eredményre, akkor már most felszólítjuk Ausztriát, hogy az illetékes nemzetközi hatóságok előtt követeljen jogot és igazságot Dél-Tirol számára”.³

A sigmundskroni határozat

A sigmundskroni „Szabadulni Trienttől” elnevezésű mozgalom meghatározta Dél-Tirol politikájának jövőbeni irányát.



(26.) Silvius Magnago, az SVP elnöke beszédet tart a sigmundskroni nagygyűlésen

Kilépés a tartományi kormányzatból

*Határozat
a lakásépítésről*

Az út adott volt: A sigmundskroni kéréseknek megfelelően kidolgoztak egy újabb autonómiatervezetet, amelyet az olasz hatóságok nem csak hogy nem vizsgáltak ki, de kézbe se vettek. A helyzet tovább éleződött. 1959-ben a minisztertanács megadta a lakásépítéshez szükséges engedélyeket, megfosztva ezáltal Dél-Tirolt a lakásépítésekbe való beleszólástól, ami ráadásul az első autonómia-statútummal is ellentmondásban állt. Ennek következtében az SVP (Dél-tiroli Néppárt) kilépett a tartományi kormányzatból, követve a Hans Dietl által már 1955-ben megtett lépést. Az SVP csak 1970-ben tért vissza a tartományi kormányzatba.

Dél-Tirol az ENSZ előtt

*Az 1955-ös osztrák
államszerződés*

1955-ben megkötötték az államszerződést Ausztriával, így az osztrákok külpolitikai szempontból újból cselekvőképessé váltak. A tiroliak több támogatást vártak el Ausztriától Dél-Tirol számára, és miután a tiroli Franz Geschnitzert államtitkárrá, illetve a szintén tiroli Bruno Kreiskyt külügyminiszterré választották (később, 1970 és 1983 között szövetségi kancellár is lett), Dél-Tirol újból Ausztria elsőrendű külpolitikai kérdésévé vált. Bruno Kreisky a dél-tiroli kérdést nemzetközi szintűvé emelte, és 1959. szeptember 21-én beterjesztette az ENSZ-nek. Bár Olaszország határozottan tiltakozott az ellen, hogy az ENSZ foglalkozzon az ügygel, 1960. október 18-án mégis a politikai bizottság elé került Dél-Tirol ügyének tárgyalása. Végül született egy határozat, amelyet 1960. október 31-én az ENSZ közgyűlése egyhangúlag elfogadott.



(27.) Balról jobbra: Bruno Kreisky szövetségi kancellár; Rudolf Kathrein, a tartományi hivatal igazgatója; Silvius Magnago, a tartományi hivatal elnöke és Rudolf Kirchschläger szövetségi elnök

Lényegbevágóan fontos volt, hogy az ENSZ-határozat kimondottan Dél-Tirolra vonatkozott és mind a két felet felszólította arra, hogy „újból a tárgyalóasztalhoz üljenek és megoldást találjanak azokra a nézeteltérésekre, amelyek az 1946. szeptember 5-én kelt párizsi békeszerződés végrehajtásából fakadtak”.⁴ Egyértelművé vált, hogy Dél-Tirol Olaszországnak nem belső ügye, amint azt az olaszok imamalomszerűen hajtogatták. A belügyminiszterek későbbi tárgyalásai nem vezettek eredményre, mivel Olaszország ragaszkodott ahhoz az álláspontjához, hogy a meglévő státútum megfelel a párizsi békeszerződésben foglaltaknak. Ezért 1961-ben az ENSZ újabb határozatot hozott, amely többé-kevésbé megerősítette az első határozatba foglaltakat. Ennek köszönhetően némi javulás történt. Időközben a dél-tiroli események felgyorsultak.

Az 1960-as
1. ENSZ-határozat Dél-Tirolról

A merényletek és okai

A Stieler-csoport

Az első merényletekre már a háborúk után került sor. A legtöbb és a legmódszeresebben megszervezett támadást 1956/57-ben a Stieler-csoport hajtotta végre. A tartományban súlyosbodott az általános helyzet, főleg a fiatalok körében fokozódott a reménytelenség.

*A Dél-tiroli
Felszabadítási
Bizottság (BAS)*

Mindezeket megelőzték az '50-es évek végén a polgári engedetlenségi mozgalmak és azok a próbálkozások, amelyek memorandumokkal hívták fel a figyelmet a tarthatatlan helyzetre, ahogyan azt éppen Sepp Kerschbaumer is, a Dél-tiroli Felszabadítási Bizottság (Befreiungsausschuss Südtirol, BAS) elnöke is tette.

Az 51%-politika

Az '50-es években megnőtt a munkanélküliség. A dél-tiroli őslakóknak nem biztosítottak munkahelyeket sem az állami hivatalokban, sem az iparban. A lakásokat is elsősorban a délről betelepültek kapták. Továbbra is az olasz többség megvalósításának idejére jellemző fasiszta irányzatú politikát folytattak a hatóságok, ezt nevezte R. Steininger az 51% politikájának. Miközben a dél-tiroliak külföldön kerestek munkát, az olasz bevándorlás egyre nagyobb méreteket öltött: 1939 és 1961 között a bevándorlók száma 48 000-re növekedett. A németajkúaknak nem volt beleszólásuk a közéletbe, másodrangú emberekként kezelték őket még olyan hivatalnokok is, akik már a fasiszmus idején futottak be karriert.

A fiatalok a kilátástalanság következtében elveszni érezték hazájukat. Ez vezetett a robbantásos merényletekhez és az önrendelkezés követeléséhez.

Sok aktivista számára döntő és a radikális eseményeket elindító kulcsfontosságú esemény volt a nyolc pfunderi fiatal ellen indított per: hét fiataalt összesen 114 évre ítélték el. A történet hátterre az volt, hogy pénzügyőrök a fiatalokkal italoztak, majd vitába elegyedtek velük. A kialakult dulakodásban Raimundo Falquit megverték. Később Falqui szakadékba zuhant, ahol a rákövetkező napon holtan találták meg. A törvényszéki orvos szakértők szerint halálát nem a verekedésben szerzett sérülései okozták, hanem egy súlyos ütés, avagy a sziklára történt zuhanás. Bűnügyi esetről volt tehát szó, amelyből a bíróság politikai kirakatpert rendezett.

*A pfunderi
legények
pere*

A Feuernacht, a tűz éjszakája alkalmával bekövetkezett merényletet úgynevezett tűszúrások, azaz célzatos, a fasizmus szimbólumaira mért csapások előzték meg, pl. a Duce waidbrucki alumínium szobra volt az egyik célpont, máskor meg az új lakótelepen található épületek, a Tolomei szenátor lakóháza Glenben és villanyoszlopok. A Feuernachtot hosszasan készítették elő, és sokat halogatták azért, hogy a támadásoknak politikai szempontból ne legyenek súlyos következményei. Erről éppen az a Sepp Kerschbaumer gondoskodott, aki később börtönbe került.

Végül 1961. június 12-re virradóan, a Jézus Szíve körmenet éjszakáján sor került a nagy támadásra. Ezen az éjszakán több mint 40 robbantás történt, és kb. ugyanennyi villanyoszlopot romboltak szét. Az aktivisták röpcédulákon foglalták össze a támadások okait, és végül következtetéseket vontak le: „Felkelésünk jogos önvédelem azzal az állammal szemben, amely minket nemzetiségi hovatartozásunk miatt üldöz, és mind szellemileg, mind fizikailag meg akar semmisíteni.”⁵

*Feuernacht
(a Tűz
éjszakája)*



(28.) A pfunderi legények a bíróság előtt

Hogyan reagál az SVP a merényletekre?

Az SVP, a Dél-tiroli Néppárt vezetősége a támadásokat „súlyos eseményeknek” nevezte, amelyeket „a legszigorúbban elítél”. Magnagónak sokszor szemére vetették a támadások elmarasztalását. Miért marasztalta el ezeket olyan határozottan? Ő erőszakellenes volt, mert meggyőződése szerint az erőszak csak erőszakot eredményez, és ebben a spirálban az erősebb kerül fölénybe. Továbbá kihangsúlyozta azt is, hogy valószínűleg sok dél-tiroli türelme már fogytán volt, illetve a támadásokra igen nehéz időkben került sor. 1957 és 1961 között Magnago és „a keményvonalas” párttagok, pl. Hans Dietl és Peter Brugger között még egyetértés uralkodott. 1961-től szétváltak útjaik. Magnago akart és kénytelen volt tárgyalni. Brugger és Dietl azt mérték fel, hogy még mi hozható ki a tárgyalásokból, amelyek fő célként, az önrendelkezés elnyerését tűzték ki maguk elé. A másik oldalon álltak az 1957-ben a pártból kitessékelt polgári személyek és csoportosulások, akikkel minduntalan viták alakultak ki. Ráadásul arra is ügyelni kellett, hogy a BAS-szal, a Dél-tiroli Felszabadítási Bizottsággal ne álljon fenn bizonyítható kapcsolat, mert ez a párt betiltásához vezethetett volna. Ezzel fenyegette meg Scelba belügyminiszter Magnagót, a tartomány és a párt elnökét. Róma megint újított az állampolgársági törvényen, így az életbe lépett szabályozás alapján az optálókat rövid időn belül megfoszthatták volna állampolgárságuktól, vagyis újabb zsarolási potenciált talált a dél-tiroliakkal szemben. 1976-ban, már feszültségmentes időkben, Silvius Magnago a következőképpen magyarázta a történeteket:

Magnago magatartása és a háttér

Az SVP-n belül kialakult különböző nézetek

Scelba fenyegetése



(29.) Gondban Silvius Magnago

*Magnago
az 1976-os
merényletekről*

„Az akkori eseményekért azok tartoznak felelősséggel, akik halogató taktikával és a megörökölt kötelezettségek teljesítésének elmulasztásával kiprovokálták az eseményeket. [...] Így emberileg megmagyarázható és igazolható az, hogy ezek az emberek a keserű tapasztalatok birtokában más eszközökhöz folyamodtak, azzal a szilárd meggyőződéssel, hogy hazánk javára és érdekében cselekszenek. Sokan közülük rendkívül súlyos áldozatokat hoztak a népünkért folyó, szilárd meggyőződéssel vívott küzdelemben.”⁶

Az „építkezés” útján

1961-ben nemcsak bel- és külpolitikai téren, hanem a párton belül is feszültség uralkodott: 1961. szeptember 28-án Roland Riz értesítette Silvius Magnagót, hogy a *Dolomiten* legközelebbi, vasárnapi számában megjelenik az „építkezés útja” című programtervezet. Az elaborátumot a párt fontos képviselői és számos polgármester jegyzi. A programtervezettel határozottabb fellépést ígért a gazdaságban, és mérsékelni igyekezett az állammal való konfrontációt.

Az építkezési akciót Silvius Magnago sértésként fogta fel, amely rendkívül kényes és forró helyzetben irányult a párt vezetősége ellen, és amely elbizonytalaníthatta volna a pártot, azaz kibillentette volna a megszokott kerékvágásból.

Magnago attól is tartott, hogy az építkezési mozgalom hátán esetleg BAS-aktivisták is magas pártpozíciókba juthatnak, mivel a mozgalom egyes szervezőit már meg is támadták, és fenyegették őket. Minden érintett tudta, hogy a pártban voltak olyan személyek, akik rendőrséggel kapcsolatos nehézségeket okozhattak volna. Ám azzal is tisztában voltak, hogy a párt megszűnik, amennyiben ezek az információk kiszivárognak.

Végül is Magnagónak sikerült megnyernie ezt a hatalmi harcot. Az építkező mozgalom néhány követelését beépítette a párt politikájába, illetve a mozgalmárokkal folytatott tárgyalások során felismerte, hogy a pártot meg kell erősíteni, mélyreható átszervezést kell végrehajtani, és új struktúrát kell teremteni. A párt alapszabályának 1964-es átfogó revíziója nyújtotta számára azt a lehetőséget, hogy több társadalmi csoportot megszólítson: saját

*A SVP gyűjtő-
párttá válik*

női és ifjúsági szervezet mellett tanügyi, kulturális, gazdasági, valamint szociálpolitikai és közösségpolitikai szervek létrehozását tervezte. Az új alapszabály bevezette a gyűjtőpárt fogalmát, illetve az egyharmados választási rendszert, amely a pártban a kisebbségben maradtak védelmét szolgálta.

A Feuernacht, a tűz éjszakája után

A Feuernacht után Dél-Tirol ostromállapotba került: a rendőri egységek számát erőteljesen megnövelték, a vendégfogadókat lefoglalták, sokakat bebörtönöztek. Bekövetkeztek az első halálos esetek: Sepp Lochert és Hubert Sprengert a rendőrök meggondolatlanul lelőtték, Giovanni Postal tűzszerész a hatástalanítandó bomba felrobbanása következtében halt meg.

Az első áldozatok

Az első letartóztatásra 1961. július 10-én került sor, ekkor fogták el a vinschgaui Franz Muthert. Július 20-án a bebörtönözött dél-tiroliak száma már hetvenre emelkedett. Következtek a „kiáltások a laktanyákból”: a börtönökből a kínzásokról szóló beszámolókat tartalmazó leveleket csempészték ki, de ezeket nem használták fel azonnal politikai célból. Úgy vélték, hogy a levelek közzétételének szándékával való nyomásgyakorlás többet hozhat, mint maga a közzététel.

„Jajkiáltások a laktanyákból”

Az SVP parlamenti vizsgálóbizottság felállítását követelte a rendőrök viselkedésének a tisztázására. Kérelmükkel egyedül maradtak, azonnal és durván visszautasították őket.

A legsúlyosabb kínzásokat azonban már nem lehetett elhallgatni, ugyanis a 28 éves Franz Höfler 1961. november 22-én és a 42 éves Anton Gostner 1962. január 7-én kínhalált halt. Hans Dietl felolvasta Sepp Innerhofer kínzásáról szóló beszámolólevelét az országgyűlésen, Sandro Canestrini pedig a Josef Aneggét és a Hermann Anratherét a helyi tanácsban.

*Franz Höfler és
Anton Gostner
kínhalála*



(30.) Viktoria Stadlmayer tanácsos asszonyt is bebörtönözték feltételezett „olaszellenes” tevékenység okán. A vádak tarthatatlansága miatt azonban rövidesen szabadon engedték. A képen Hans Dietl látható még, valamint az az Alfons Benedikter, aki a Csomagterv létrehozása idején az SVP-t képviselte.

Az események tragikus kifejtését az adta, hogy a kínzások ténye és a kínzások következtében elhalálozott aktivisták nem csak a BAS erkölcsi győzelmét hozták meg, hanem a lakosságnak olyan mértékű szolidarizálásához vezettek, amely még a merényletek után sem jött létre.

Közben a rendőrségi perek gátlás nélkül tovább folytatódtak, akárcsak a merényletek. Elsősorban a Puster völgyében voltak robbantások, ahol a pusteri fiatalok szervezkedtek. A Csomagterv előkészületei során a dél-tiroliak ilyen aktivitása azonban látványosan csökkent.

A pusteri fiatalok

„Az igazi hősök
a mi asszonyaink
voltak” – Sepp
Innerhofer

Miközben a bebörtönzött férfiak perük megkezdésére vártak, kint zajlott a mindennapi élet. Az asszonyoknak szokatlan és ismeretlen munkákat is el kellett végezniük: vezették a gazdaságot, ügyvédek fogadtak fel, kapcsolatokat kerestek az államhatalommal. Az átélt megrázkódtatások hatása alatt álló asszonyoknak különösen akkor kellett erősnek lenniük, amikor a gyermekeik a helyzetről és a félelmeikről kérdezősködtek. Az asszonyok és a hozzátartozók a kínzások következtében sok megtört és megalázott férfit láttak. A pszichikai megterhelés mellett ott voltak az anyagi gondok is, amelyekkel szintén nekik kellett megküzdeniük. Sepp Innerhofer, schennai gazdálkodónak igaza volt, amikor azt mondta: „Nem mi, a börtönfalak mögött raboskodók cselekedtünk valami különlegeset. Az igazi hősök a mi asszonyaink voltak.”⁷



(31.) Sandro Canestrini bebörtönzött asszonyokkal; Canestrini a dél-tiroli aktivisták egyik védője volt, ezt a tevékenységét azonban a KPI (Olasz Kommunista Párt) megsokallhatta, mert a következő helyi tanácsi választásokon már nem jelölték.

A trienti kínzási-per és az 1. mailand/ milánói robbanóanyag-per

1963-ban megkezdődtek a kínzással vádolt carabinieri, illetve a bebörtönzött dél-tiroliak ügyében folytatott különböző perek. A megvádolt carabinieri ket a trienti perben felmentették vagy kismértékű büntetést róttak ki rájuk, amely azonnal amnesztia hatálya alá esett. Az elítélt carabinieri előnyökben, illetve De Lorenzo államcsíny tábornok dicséretében részesültek, míg a vádlottakat és a megkínzottakat bilincsbe verve kísérették és végül elítélték. A per alapján véve igazságosan folyt, és a következő ítéletek születtek: a 91 megvádolt személy közül 22-t felmentett a bíróság, 37 személyt egyenként 4 évig terjedő börtönbüntetésre ítélték, 22-en 16 évig terjedő börtönt kaptak. A letartóztatások elől többeknek sikerült elmenekülni, őket távollétükben ítélték el. A legmagasabb büntetést a jelenlevők közül Sepp Kerschbaumer szabadságharcosra, a BAS, a Dél-tiroli Felszabadítási Bizottság elnökére rótták ki: 15 év és 11 hónapra ítélték, míg az elmenekült vádlottakra és más osztrák állampolgárokra távollétükben 26 évig terjedő börtönt róttak ki. A legsúlyosabb, ám nem hivatalos büntetést Luis Amplatz kapta: 1964 szeptemberében a Passeier völgy felett fekvő Saltaus községhez tartozó Stieralmon álmában kivégezték. Ugyanakkor Jörg Klotzot súlyosan megsebesítették. A carabinieri és a rendőrség által megbízott tettesnek, Christian Kerblernek sikerült a rendőrségi fogdából megszöknie.

A per folyamán Sepp Kerschbaumer kijelentette, hogy a merényletekkel fel kívánták hívni a világ figyelmét Dél-Tirolra, hogy a tartomány végre elnyerhesse az olaszok által garantált autonómiát. Sepp Kerschbaumer mindegyre lebegtette az önrendelkezés és

*Önrendelkezés
vagy autonómia?*

(32.) A schennai (scenai) illetőségű Sepp Innerhofert (balról), a BAS vezetőjét is bántalmazták letartóztatása után. Mellette jobbra: Alfons Obermair, Jakob Scherer és Engelbert Angerer, balról a legszélső Bruno Veronesi



az autonómia kérdését. A bebörtönzés után Martl Kochhoz és Luis Gutmannhoz hasonlóan meg volt győződve arról, hogy letartóztatottként is tehetnek még valamit a hazájukért, amennyiben a tartomány autonómiájáért folyó küzdelmet adják meg a cselekedeteik céljaként. Az eseményeknek az ilyenfajta magyarázata védte őket a hazaárulás lebegő vádjától. Ezért is volt jogos a per alkalmával megfogalmazott kérdése, hogy az önrendelkezési jog miért lehet büntetés tárgya Olaszországban, ha maga Giuseppe Pella miniszterelnök is kérelmezte Triest önrendelkezését 1953-ban. Kerschbaumer felhozta annak a bebörtönzött egyetemi hallgatónak a példáját, akit Bruneck várfalára felírta, hogy „Önrendelkezést Dél-Tirolnak is”.



(33.) Sepp Kerschbaumer

Sepp Kerschbaumer fellépésének, érvelésének és hitelességének köszönhető, hogy a mailand/milánói robbantási-per alkalmával tulajdonképp Olaszország került a vádlottak padjára. Silvius Magnago beszédét meghatottan hallgatta a bíróság. Meggyőzőerejével sikerült a bíróságra hatnia. Nem szabad azonban elfelejteni, hogy a mailand/milánói per belpolitikai szempontból egészen más jellegű időszakban következett be, mint

*Olaszország
a vádlottak
padján*

1964: Sepp
Kerschbaumer
börtönben
hal meg

az 1963. augusztusi trienti kínzási per: 1963 decemberében Aldo Moro miniszterelnök, a szociáldemokrata Giuseppe Saragat pedig külügyminiszter lett. Saragat figyelmeztette a milánói bírót, hogy a pert igazságosan bonyolítsa le, és lehetővé tette, hogy Dél-Tirol kérdéséről és a kínzásokról nyilvánosan tudósítsanak a lapok, és így felkeltsék a nemzetközi figyelmet. Ám a Sepp Kerschbaumerre kirótt kemény börtönbüntetést mégiscsak az államérdek diktálta, illetve az ítélet abból is következett, hogy Kerschbaumer teljes mértékben felvállalta a merényletekért a felelősséget. 1964-ben halt meg a börtönben.

A Csomagterv felé vezető út

A 19-es
bizottság

1961-ben Olaszország létrehozta a dél-tiroli kérdést vizsgáló 19-es bizottságot. A testületnek tulajdonképpen egyenlő arányúnak kellett volna lennie, végül azonban 11 olasz, 8 dél-tiroli és 1 ladin nyelvű tagja lett. Eleinte jól haladt az egyeztetés, 1962-ben azonban megrekedtek a munkálatok. A 19-es bizottság munkáját végül a belga Paul Struye által vezetett testületnek sikerült újra beindítania, ezt a testületet különben az Európa Tanács nevezte ki. Aldo Moro segítsége is hathatós volt. A testület 1964-ben megírta a zárójelentését, amely azonban még sok megoldatlan kérdést tartalmazott. Összesen több mint 200 ülést tartottak.

Magnago
„zarándoklatai”

A kétoldalú olasz–osztrák kapcsolatokat is fellendítette a Moro által vezetett középbal kormánykoalíció. Fontos megjegyezni, hogy a 19-es bizottság javaslataiból indultak ki az Ausztria és Olaszország között folytatott tárgyalások. 1969-ig minden téren kitartóan folytak az egyeztetések. Ebben az időben váltak legendaszerűvé Magnagónak a miniszterelnökökhöz tett, egymást



(34.) Aldo Moro

sűrűn követő tett „zarándoklatai”. Minden alkalommal újra és újra ismertetni kellett az új miniszterelnöknek Dél-Tirol kérdését, és mindig újabb és újabb intézkedésekről kellett gondoskodni ebben a témában. Különösen kedvezőek és eredményesek voltak az Aldo Moro miniszterelnökkel folytatott tárgyalások és pontosítások. Ez annak volt köszönhető, hogy Moro időt szánt Dél-Tirol kérdésének a kivizsgálására. Magnago mesélte később, hogy a tárgyalások kezdetén mindig megkérdezte az illető politikust, mennyi időt is szán a tárgya-

lásra. Egyesek kevés időt fordítottak Dél-Tirolra, mások egy bizonyos idő után kihívták magukat az előszobába, és mindig azzal a hírrrel tértek vissza, hogy sürgős tárgyalásra kell sietniük. Aldo Moro viszont mindig azt válaszolta, hogy annyi az ideje, „amennyire épp szükség van”.

Végül a kitartóan tárgyaló Magnago elérte, hogy létrejöjjön az az intézkedési terv, amelyről már ő sem hitte, hogy megszületik. Abban az időpontban nagyobb eredményt nem lehetett volna elképzelni sem. Dél-Tirol mindeközben a kérdés lezárásában és a helyzet normalizálódásában reménykedett.

Az SVP 1969-es tartományi közgyűlése

1969 őszére elkészült a Csomagterv és a végrehajtási utasítás szövege. Az SVP választmánya után november 22/23-án a tartományi közgyűlés is foglalkozott a kérdéssel. Két, körülbelül egyforma erős tábor körvonalai rajzolódtak ki, amelyek közt mély szakadék húzódott: Magnago és követői álltak az egyik oldalon, illetve Peter Brugger szenátor, a Csomagterv elutasítója a másik oldalon. 14 órás vita után megszületett a szoros eredmény: 52,8% szavazott a Csomagtervre. Silvius Magnago meggyőző ereje és karizmatikus kisugárzása volt az a picinyke plusz, amivel a Csomagterv védelmezői ezt a „legnehezebb csatát” (*La Stampa*) megnyerték. Az SVP-nek a Dél-Tirolért folytatott harcában meghatározó szerepe lett a két tábor vezetőjének kézfogása. Ezzel kezdetét vette a Csomagterv megvalósítása.

*52,8% szavaz
a Csomagtervre*

*Magnago–Brugger
történelmi kézfo-
gása 1969-ben*



(35.) A Magnago–Brugger kézfogás

A Csomagterv része volt az eljárási rend, amely 18 lépcsőből állt, és előírta az intézkedések időbeli lefolyását is. A rendszer villámzárként működött, azaz egyik intézkedést követte a másik oldalon megtett lépés és fordítva. A Csomagterv eljárási rendjének értelmében Bécs akkor zárja majd le az 1960 óta az ENSZ-ben folyó, a „párizsi békeszerződés megvalósításáról szóló vitát”, miután Róma eleget tesz a Csomagtervben foglaltaknak.

Mit tartalmaz a Csomagterv?

Az SVP közgyűlése 1969-ben fogadta el a Csomagtervet. Ez 137 intézkedésből, 25 alpontból és 31 lábjegyzetből állt. A leglényesebbek a következők:

- az 1948-as statútum módosításai (pl. a kisebbség védelme is a nemzeti érdekek körébe tartozik, 4. cikkely)
- az autonómia-statútum bővítése új határozatokkal (pl. saját címer és zászló jogának elismerése, 3. cikkely)
- megvalósítási határozattal életbe léptethető intézkedések (1973-tól) (pl. a képviseleti arányra vonatkozó határozatok, a nyelvek egyenrangúsága)
- határozattal meghozható intézkedések (pl. a 118/1972-es államtörvény: archívum, film, statisztika, községi titkárság felállítása, a választóközetek módosítása)
- adminisztrációs rendelkezések (pl. a volt optálokra vonatkozó rendelkezések)
- kormányellenőrzésnek alávetett intézkedések (pl. aktív választói jog a katonáknak, tanulmányi címek stb.)
- belső garancia szavatolása: a miniszterelnökség mellett működő dél-tiroli állandó bizottság felállítása (137-es intézkedés)

A Csomagterv megvalósítása és a vita vége

A Csomagterv megvalósítása

A 2. autonómia-statútum

A 2. autonómia-statútum 1972. január 20-án lépett életbe. A Csomagterv megvalósításának a kezdetén érzékelhető lendület a 70-es évek végére, a 80-as évek elejére megrekedt. A cselekvési terv szerint a megvalósítási határozatokat 1974 februárjáig életbe kellett léptetni. A folyamat elején Róma nagyvonalú magatartását tapasztalhattuk, ám ez a viszonylag gyors megvalósítási ütem lelassult, az állam újabb reformjai megint korlátozni kezdték az autonómiát, és ismételten kialakult a központosított hatalom.

A 6-os és a 12-es bizottság

A 70-es években kézzelfoghatóvá, konkrétan érzékelhetővé vált az autonómia: A 6-os, illetve a 12-es bizottság kidolgozta azokat az átmeneti rendelkezéseket, amelyek alapján tartományi törvényeket lehetett hozni. A két bizottságban az anyanyelvi népcsoportok, valamint az állam és a tartomány, illetve Dél-Tirol és Trentino provincia, valamint az olasz állam képviselői ültek egyenlő arányban. Ezeket a bizottságokat a köznyelv „konyhakormány” is nevezte. A lényeg az, hogy rendezték a tartományi törvények létrejöttének a feltételeit, így szabályozni lehetett a területrendezést, a lakásépítést, a gazdaság támogatását, az oktatást, a kultúrát és a szociális helyzetet. Mindez az önálló tartományi adminisztráció jogköreinek a bővülését eredményezte. Az önálló tartományi adminisztráció lett az autonómia megtestesítője, és mindez az önbizalom megújulásához vezetett. Az állam hatalmát nagymértékben visszaszorították és hatásosan semlegesítették,

Az önálló tartományi adminisztráció jogköreinek bővülése

például a faszizmusban létrehozott és az azóta folyamatosan területet és ingatlanokat kisajátító *Ente per le Tre Venezie-t* felfüggesztették, és vagyonát a következő évek során visszaszolgáltatták Trient és Bozen (Bolzano) tartományoknak. Szimbolikus erővel bírt például a tiroli kastélynak a tartomány tulajdonába való visszaszolgáltatása 1974-ben.



(36.) *Tirol vára, a tartomány szimbóluma*

Mi mit hozott?

Vitát lehetne folytatni arról, hogy a robbantások, avagy a diplomácia szerezte meg Dél-Tirol számára az autonómiát. Semmi sem olyan egyszerű azonban, mint az egyoldalú értelmezés. Sok minden játszott szerepet a jó eredmény létrejöttében. Elsősorban a kifinomult osztrák diplomácia érdeme – amely közvetlenül a háború után még hiányzott –, hogy az ENSZ révén Dél-Tirol kérdése nemzetközileg ismertté vált. Bécs Dél-Tirol és az osztrák Tirol tartomány nyomására lépett ki a nemzetközi parkettre, tehát e két tartomány politikusainak is érdemeik vannak. Döntő szerepet játszottak a Rómára ráijesztő merényletek is. Silvius Magnago úgy ítélte 1976-ban, hogy a 19-es bizottság a robbantások miatt jött létre, bár ezt az olasz hatóságok mindvégig tagadták. A nyugati hatalmak is engedékenyebb magatartásra ösztökölték Olaszországot. Nem hagyható figyelmen kívül a háttérben zajló hidegháború sem: 1961-ben épült a berlini fal, 1962-ben volt a kubai válság.

Olaszországra nemzetközi szempontból mindenképpen rossz fényt vetettek a kínzások és a kínzókkal való enyhe bánásmód. Az első merényletek erkölcsi tartásának tudható be, hogy végső soron Olaszország került a vádlottak padjára. A perekben a merényletek győzedelmeskedtek, még ha el is ítélték őket. A sikerhez döntő módon járult hozzá Silvius Magnago fellépése, valamint jó néhány ügyvéd védőbeszéde. A nagyszerű előadásokból a bírák és a nagyközönség is jól informálódhatott a Dél-Tirolban elkövetett történelmi hibákról.

Az autonómia kialakításában döntő szerephez jutottak Silvius Magnago folyamatos, kitartó, határozott tárgyalásai a gyakran

Év	Német	Olasz	Ladin	Más	Összesen	Számokban
1910	89,05%	2,92%	3,75%	4,28%	100%	251 451
1961	62,25%	34,31%	3,37%	0,07%	100%	373 863
1971	62,89%	33,27%	3,73%	0,11%	100%	414 041
1981	64,92%	28,73%	4,12%	2,23%	100%	430 568
1991	65,27%	26,54%	4,18%	4,01%	100%	440 508
2001	64,03%	24,51%	4,05%	7,41%	100%	462 999

A lakosság megoszlása nyelvek szerint. Forrás: ASTAT 2005

A bozeni MSI-nek sikerült helyi szinten a szavazói bázisát megháromszoroznia, az 1974-ben elért 6,82%-ról 1985-ben 22,6%-ra nőtt az aránya a városi képviselői tanácsban, majd 1995-ben már új névvel, *Alleanza Nazionale* pártszövetségként (AN, Nemzeti Szövetség) elérte a 30,88%-os csúcst. A tartományi választásokon az MSI, illetve az AN 1978-ban még csak 2,92%-ot ért el, majd 1988-ban 10,29%-ra, és végül 1993-ban 11,64%-ra javított.

Az állami adminisztráció sabotálja a képviseleti arányt

Másrészt az is tény, hogy az állami hivatalokban alkalmazott német nyelvű személyek aránya még mindig nem érte el a képviseleti törvényben szabályozott arányt. Ennek oka a képviseleti arány szándékos kijátszása volt például azért, hogy a határozat életbelépése előtt számos olaszt alkalmaztak. 1972 és 1975

között a posta és a vasút sürgősen meghirdetett 1240 új állást, amelyet 90%-ban olaszok foglaltak el. Ezután létszámstopp jött létre. Más anomáliákat is megfigyelhetünk: amikor a dél-tiroliak munkát kerestek, például az ENEL-nél, a vezető olasz energetikai cégnél, akkor Dél-Tiroltól távol fekvő helységekre küldték őket átláthatatlan, kizárólag olasz nyelvű alkalmassági és képességi vizsgákra, amelyeken a dél-tiroliak sorra megbuktak. Ezzel akarták bizonyítani a képviseleti arányt szabályozó törvény életképtenségét. Létezett fordított útírány is: a Trentinóban meghirdetett állásokra felvett személyeket Dél-Tirolba helyezték át. Sok esetben vezényeltek át Olaszország más provinciáiból Dél-Tirolba „missionari”-nak nevezett embereket. Egyik-másik vállalat vagy állami hivatal az alkalmazási procedúra túlbonyolításával szabotálta a törvény végrehajtását, avagy a legrosszabb munkát kínálta fel. Így – bár látszatra volt miből válogatni – nem lehetett túl nagy érdeklődést tapasztalni az állami állások iránt.

Másrészt azt is el kell mondani, hogy az állami hivatalok állásainak jelentősége háttérbe szorult a tartományi és a helyi önkormányzatokban meghirdetett munkahelyek számához képest, ahol összesen 37619 közalkalmazottat foglalkoztatnak. Megjegyzendő azonban, hogy egyes szolgáltatásokat kiszerveztek, magánosítottak, így ezek kikerültek a képviseleti arányra és a kétnyelvűsége vonatkozó törvény hatálya alól. A képviseleti arányt az anyanyelvi csoportokhoz való tartozásról szóló nyilatkozat alapján számolták. Az 1981-es népszámlálás alkalmával fellobbanó politikai csatározásokban Alexander Langer, az Új Baloldal élén, erőteljesen fellépett az anyanyelvi csoportokhoz való tartozásról szóló rendelet, illetve a nyilatkozattétel ellen. Javaslatára szerint a hovatarozási nyilatkozatot szabadon kell tenni

*Nyilatkozat
az anyanyelvi
hovatarozásról*

Állami alkalmazottak		
	Német/Ladin	Olasz
1972	662 (15,20%)	3 693 (84,80%)
1975	824 (13,89%)	5 108 (86,11%)
1979	1 205 (27,04%)	3 252 (72,96%)
1991	2 536 (46,96%)	2 864 (53,04%)
2006*	1 910 (58,45%)	1 358 (41,55%)

Forrás: Dél-Tirol tartományi kormánya; Weg (Az út) című kiadvány, 58. lap; Info című kiadvány, 40. szám; astat information kiadvány 2007, 6. lap.

** Megjegyzés: a 90-es években egyes állami állásokat kiszerveztek és privatizáltak (pl. a vasútnál, a postán), valamint állásokat szüntettek meg. Hogy az adatok ennek ellenére mégis összevethetők legyenek az előző évek adataival, ezért a 2006-os év adatainál az állami állások mellett a kiszervezett és a privatizált gazdálkodási egységek álláshelyeit is beszámítottuk a 2006. december 31-i állapot szerint.*

és azt ellenőrizni sem kell, mert ez a gyakorlat felelne meg a szabad identitásválasztás követelményének. Az általa vezetett mozgalom „nemzetiségi kalitkákról” beszélt, amelyeket ki kell nyitni.

Az utolsó megvalósítási rendelkezések

A Csomagterv kivitelezésének további lépéseire csak a 80-as évek végén került sor. 1988/89-ben sok fontos kivitelezési határozatot hagytak jóvá, többek között a nyelvhasználatot és a pénzügyeket szabályozták.

A 2. autonómia-statútum lényegesen hozzájárult a tartomány anyagi alapjainak a rendezéséhez. A tartomány növekvő kiadásainak a szükségszerű fedezése, illetve az általános adóreform végül oda vezetett, hogy a tartományi költségvetés mintegy 89%-át minden évben a központi államhatalomtól kellett kérvényezni, és ezt az összeget értelemszerűen meg is kellett tárgyalni, ami a tartományi költségvetés területén nagy „nyugtalanásgot” váltott ki. Az 1989-es költségvetés sokkal kiszámíthatóbb lett, mivel a beszedett adók és járulékok legnagyobb részét, kb. 90%-át a tartományi költségvetésben hagyta, miközben a változó részt, a költségvetés hozzávetőlegesen 15%-át a központi állami kasszából kellett megigényelni, és értelemszerűen évről évre újratárgyalni.

Az új pénzügyi törvény

Az autonómia-politika számára az egyik legnagyobb kihívást a német nyelv egyenrangúsítása jelentette. A dél-tiroli emberek nem csak a közigazgatási hivatalokban akarták a nyelvüket egyenrangúnak tudni, hanem az igazságszolgáltatásban, a rendőrségen és a carabinieri között is. Az első konkrét intézkedésre 1976-ban került sor a kétnyelvűségi vizsga bevezetésével. Ám a római minisztertanács csak 1988-ban hozta meg azokat a nagyon fontos rendelkezéseket, amelyek a nyelvek egyenrangúsításának a szellemében szabályozták a német, valamint a ladin nyelv helyét és használatát a közigazgatásban, az igazságszolgáltatásban és a

A nyelvek egyenrangúsága

rendőrségen. A 6-os bizottságnak csak ebben a témában 112 vitaülésre volt szüksége, hogy a kérdést megnyugtatóan rendezze.

*Az irányítási
és koordinálási
hatáskörök
korlátozása*

Végül 1992. január 30-án hozta meg a minisztertanács azokat a legutolsó határozatokat, amelyekre a Csomagtervben kötelezettséget vállalt. Ezek a határozatok az állami irányítás és koordinálás mértékét szabályozták, ugyanis magas szintű irányítási jogosultság mellett az állam a dél-tiroliak jogait csökkentheti. Ezen utolsó határozatok meghozatalával szabaddá vált az út a vita lezárásához, amelynek módozatát előzőleg már a villámzár-típusú eljárásban szintén szabályozták.

A hivatalok átadása és a vita vége

*Luis Durnwalder
tartományi
kormányfő*

A Csomagterv előirányzatainak befejezése előtt személyi változásokra is sor került. 1989. március 17-én a hivatalát hosszan betöltő Silvius Magnago tartományi előjáró helyét Luis Durnwalder vette át, aki nyílt és őszinte politikát, valamint a népcsoportok között folytatandó tárgyalásokat ígért.

*Dinamikus
autonómia*

Hivatali szolgálata alatt további lépésekre is sor került, amelyek tapasztalhatóbbá, konkrétabbá tették az autonómiát. Ezek közé tartozik az országutak esetében a fenntartás és kezelés átruházása, a hivatalok és a motorizálás átadása, az illetékességek átruházása az oktatási személyzet esetében, illetve az energiára és a távközlésre vonatkozó határozatok. További állami ingatlanokat és kulturális műemlékeket ruháztak át a tartományra, a központi állami irányítás mértékét megint lehetett csökkenteni. Eközben a ladin nyelvű népcsoport és képviselője is megerősödött.



*(37.) Az önálló tartomány vezetői székében
Silvius Magnagót Luis Durnwalder követte*

Röviddel a Csomagterv megvalósítási folyamatának lezárása előtt, 1991. április 27-én Silvius Magnago átadta a párt vezetését Roland Riznek, annak a preferált utódnak, aki még 1961-ben nehézségeket okozott neki. Most viszont Magnago rábízta a Csomagterv befejezését és a vita lezárását.

*Roland Riz
pártelnök*



(38.) ... a pártban pedig Roland Riz

Az SVP 1992. májusi tartományi közgyűlése

Már az ő vezetése alatt szavazta meg az SVP, a Dél-tiroli Néppárt 1992. május 30-án 82,86%-ban a Csomagterv lezárását azzal a feltétellel, hogy az elért eredményeknek nemzetközi biztosítékot kell szerezni.

A Csomagterv megvalósításának utolsó szakaszában több osztrák és olasz politikus játszott nagy szerepet. Meg kell említeni Alois Mock osztrák külügyminiszter nevét, valamint Giulio Andreotti olasz külügyminisztert és miniszterelnököt. Nem szabad elfeledni a Csomagterv olasz atyját sem: Alcide Berloffa nagymértékben hozzájárult a Csomagterv kidolgozásához, és visszafogott diplomataként Róma és Bozen/Bolzano között tevékenykedett. 1972 és 1994 között ő vezette a 6-os és 12-es bizottságokat.



(36.) Alois Mock (37.) Giulio Andreotti (38.) Alcide Berlofffa

Sikerült-e a Csomagtervnek nemzetközi biztosítékokat szerezni?

Az SVP, a Dél-tiroli Néppárt és vezetője, Roland Riz részéről a nemzetközi biztosítékok rendíthetetlen követelésére Róma az 1992. április 22-én kelt jegyzékében válaszolt, amelyben megnevezte a megvalósítási határozatokat, továbbá hivatkozott a párizsi békeszerződésre, az intézkedések menetrendjére, a Csomagtervre és az autonómia-statútumra. A jegyzék mellékleteként az olasz fél átnyújtotta Ausztriának a Csomagtervet, az autonómia-statútumot, a megvalósítási intézkedéseket, a megfelelő törvényeket és az adminisztrációs rendelkezéseket. Ugyanazon a napon született meg a bécsi válasz is, és a kölcsönös jegyzékváltás alapján megvalósult a két állam államközi egyezménye.

Ezután következtek a menetrendben már előre megnevezett lépések, többek között a Nemzetközi Bírósággal kötött szerződés ratifikálását dokumentáló jegyzékek cseréje, majd június 11-én egy újabb osztrák jegyzék, amelyben Ausztria elismerte a Csomagterv megvalósítását az olasz fél részéről. Ennek a jegyzéknek a tudomásulvételét Olaszország még ugyanazon a napon nyugtázta. Utolsó aktusként június 19-én az ENSZ-hez akkreditált osztrák, illetve olasz nagykövet közösen átnyújtotta az ENSZ főtitkárának a vita lezárását igazoló dokumentumot. Mindkét állam hivatkozik jegyzékeiben az április 22-én kelt olasz jegyzékre.



(42.) Az osztrák külügyminisztérium korabeli épülete a Ballhausplatzon Bécsben

Meg kell említeni azt a tényt, hogy a konfliktus kétoldalúvá tétele a vita lezártát kimondó nyilatkozatban nyerte el a megoldást. Ausztria elérte azt, hogy a nemzetközi közösség – nem kinyilatkoztatott módon ugyan, hanem hallgatólagosan – jelen volt a megoldás kidolgozásában. Fontos további tény az is, hogy Olaszország a jegyzékváltáskor elismerte a párizsi békeszerződés, a Csomagterv, az intézkedési menetrend és a Nemzetközi Bírósággal kötött szerződés között fennálló összefüggéseket. Ezzel Ausztria 1969-hez képest 1992-re előrébb jutott, mert Dél-Tirolra vonatkozó politikája nemzetközi és nemzetközi jogi legitimitációt nyert. Róma is elismerte – ha nem is nyíltan –, hogy a vita nemzetközi beágyazására vonatkozó osztrák érvek jobbak voltak, mint az olaszok által megfogalmazottak. Évtizedeken keresztül tárgyaltak a Csomagtervről, tehát nyugodtan elmondható, hogy az mára már nemzetközi jelentőségűvé vált. Példa erre az olasz parlament alsóházának 1999. novemberi határozata, amely elismerte, hogy az aktív választói jogot szabályozó törvény záradékának megváltoztatása esetén – amely most négyéves helyben tartózkodást ír elő – szükség van Ausztria beleegyezésére is.

Dél-Tirol és Tirol osztrák szövetségi tartomány folyamatos ösztönzésétől hajtva így sikerült végül a bécsi Ballhausplatzról irányított diplomáciának az elképzeléseit megvalósítania.

Utószó

A történelem természetszerűleg 1992 után is folytatódott, ellenben én ezen a ponton befejeztem a munkámat. Ennek több oka is van. Először is az autonómia-vita lezárása mérföldkőnek tűnik, még ha az autonómia kiteljesítése csak ezután következett.

Másodsorban nem könnyű a közelmúlt történéseit a ma és a jövő szempontjából megítélni, bizonyos történelmi távlatra van szükség. A harmadik érvem pedig arról szól, hogy politikusként része vagyok egy rendszernek, nagyon szorosan kapcsolódom a napi történésekhez, ezért esetemben hiányzik a megfelelő általános rálátás.

A szöveg korlátozott terjedelme miatt súlypontokat kellett kialakítanom, ezért sok minden kimondatlan maradt. Tudatában vagyok ennek a ténynek. Ezzel a munkával szerény módon hozzá kívántam járulni ahhoz, hogy az olvasók pontosan értsék meg tartományunk történelmét, és remélem, hogy egyikük-másikuk számára e könyv indíttatás lesz további történelmi monográfiák elolvasásához. Talán lesznek ezek közt majd olyanok is, amelyek nem csak a politikai eseményekről és az autonómia történetéről szólnak.

E kis terjedelmű könyv hozzájárulás az önismeretünkhöz, a *mi történelmünkhöz*.

Jegyzetek

- (1) Wachtler, Michael: Wir schließen Frieden. Der achtzehnjährige Standschütze Karl Mayr und sein Tagebuch des guten Herzens, [Békét kötünk. Karl Mayr, a 18 éves népfelkelő lövész és a jó szívű naplója] Bozen 2004, 13/14. lap.
- (2) Solderer, Gottfried (Hg.): Das 20. Jahrhundert in Südtirol, Bd. III: Totaler Krieg und schwerer Neubeginn, [A 20. század Dél-Tirolban, 3. kötet: Totális háború és nehéz újrakezdés] Bozen 2001, 127. lap.
- (3) Idézet a sigmundskroni határozatból.
- (4) Idézet az 1960-as ENSZ-határozatból.
- (5) Idézet a tűz éjszakája után közzétett röpcéduláról.
- (6) Magnago, Silvius: 30 Jahre Pariser Vertrag, [A párizsi békeszerződés 30 éve] Bozen 1976, 33. lap.
- (7) Baumgartner, Elisabeth/Mayr, Hans/Mumelter, Gerhard: Feuer nacht, Südtirols Bombenjahre, Ein zeitgeschichtliches Lesebuch, [A tűz éjszakája. A bombák évei Dél-Tirolban. Kortárs történelmi olvasókönyv] Bozen 1992, 168. lap.

A képek forrásai

- (1.) Szövetségi rendszerek, in: Fragen an die Geschichte 3, 305. lap.
- (2.) Az Osztrák–Magyar Monarchia és nemzetiségi megoszlása, in: Das 20. Jahrhundert in Südtirol, 1. kötet, 24. lap.
- (3.) Beálló óvóhely az Adamello-gleccsernél, in: Tirol, Texte und Bilder zur Landesgeschichte, 247. lap.
- (4.) Közép-Európa az I. világháború után, in: Großer Atlas zur Weltgeschichte, Schulbuchverlag Westermann, Braunschweig.
- (5.) A dél-tiroli pártok kiáltványa az elcsatolásról, in: Geschichte Südtirols. Das 20. Jahrhundert, 58. lap.
- (6.) Iskola Niederdorfban, in: Option-Heimat-Opzioni, 60. lap, Sammlung Wassermann, Gemeinde Niederdorf.
- (7.) Levél a Jézuskának, in: Tirols Geschichte in Wort und Bild, 221. lap.
- (8.) A kétfejű sas című indulóból „marcia aquila”, Sasinduló lett, in: Option-Heimat-Opzioni, 94. lap, Musikkapelle Innichen.
- (9.) Olaszosított keresztnemek a sírköveken, in: Option-Heimat-Opzioni, 49. lap, Südtiroler Landesarchiv, Fotograf Ludwig Thalheimer.
- (10.) A Duce, Benito Mussolini arcképével díszített vendégház, in: Option-Heimat-Opzioni, 50. lap, Hans Fingeller.
- (11.) Iparnegyed Bozenben, in: Option-Heimat-Opzioni, 79. lap, Heimatschutzverein, Bozen.
- (12.) Szociális lakónegyed Bozenben, in: Option-Heimat-Opzioni, 79. lap, Heimatschutzverein, Bozen.
- (13.) Mussolini és Hitler, in: Das 20. Jahrhundert, II. kötet, 272. lap, Museo Storico in Trento, Archivio fotografico.
- (14.) Az optálás által érintett területek, in: Option-Heimat-Opzioni, 145. lap.

- (15.) Példák a propagandára, in: Option-Heimat-Opzioni, 178. lap, Martha Ebner, Gamper Archiv, Bozen.
- (16.) Példák a propagandára, in: Option-Heimat-Opzioni, 178. lap, Martha Ebner, Gamper Archiv, Bozen.
- (17.) Elköltözés a régi otthonból: két kivándorló nyolcvanéves asszony Laas vasútállomásán, in: Geschichte Südtirols. Das 20. Jahrhundert, 150. lap.
- (18.) A püspök elhagyja az optálást lebonyolító hivatalos helyiséget, in: Option-Heimat-Opzioni, 176.lap, TGV.
- (19.) Hagyományőrző vadászegylet felvonulása Brixenben 1944-ben, in: Option-Heimat-Opzioni, 283. lap, Stadtarchiv Brixen.
- (20.) Az SVP vezetősége a bozeni Jézus Szíve körmeneten, in: 40 Jahre SVP, 16. lap.
- (21.) Aláíróívek átadása Figl osztrák szövetségi kancellárnak az 1946. április 22-i innsbrucki nagygyűlésen. In: Tiroler Landesarchiv Innsbruck.
- (22.) A párizsi békeszerződés.
- (23.) Autonómiatervezetek, in: Geschichte Südtirols. Das 20. Jahrhundert, 195. lap.
- (24.) Autonómiatervezetek, in: Geschichte Südtirols. Das 20. Jahrhundert, 198. lap.
- (25.) Michael Gamper kanonok Firenzében, in: Mein Leben zwischen Familie und Politik, 228. lap, Martha Ebner, Bozen.
- (26.) Silvius Magnago Sigmundskronban, in: Silvius Magnago. Eine Biographie Südtirols, 145. lap, Franz Widmann, Bozen.
- (27.) Bruno Kreisky és mások, forrás: *Die Presse*, Bécs.
- (28.) A pfunderi legények a bíróság előtt, in: Feuernacht, Südtirols Bombenjahre, 111. lap, G. Alberti, Bozen.
- (29.) Gondban Silvius Magnago, in: Feuernacht, Südtirols Bombenjahre, 54. lap.

- (30.) Hans Dietl, Alfons Benedikter és Viktoria Stadlmayer, in: Südtiroler Bombenjahre, 161. lap, Friedl Volgger hagyatéka, Bozen.
- (31.) Sandro Canestrini bebörtönzött asszonyokkal, in: Feuernacht, Südtirols Bombenjahre, 147. lap.
- (32.) Sepp Innerhofert és mások, in: Feuernacht, Südtirols Bombenjahre, 169. lap.
- (33.) Sepp Kerschbaumer, in: Feuernacht, Südtirols Bombenjahre, 98. lap, Franz Berger, Bozen.
- (34.) Aldo Moro, in: 40 Jahre SVP, 40. lap.
- (35.) A Magnago–Brugger kézfogás, in: Silvius Magnago, Athesia-verlag, Bozen.
- (36.) Tirol vára, Tappeiner AG, Lana
- (37.) Silvius Magnago és Luis Durnwalder őrsegváltása, Josef Pernter, Bozen.
- (38.) A pártvezetés átadása Roland Riznek, Othmar Seehauser, Bozen.
- (39.) Alois Mock külügyminiszter, SVP archívum
- (40.) Giulio Andreotti miniszterelnök, http://it.wikipedia.org/wiki/Giulio_Andreotti
- (41.) Alcide Berloff, in: Athesiaverlag, Bozen.
- (42.) Az osztrák külügyminisztérium korabeli épülete a Ballhaus téren Bécsben, © Bundeskanzleramt/Osztrák Szövetségi Kancellári Hivatal.

A szerző köszönetet mond mindazoknak, akik a képeket rendelkezésére bocsátották, és a közzétételi jogokat számára átengedték. A szerző megtett minden tőle telhetőt annak érdekében, hogy az összes kép forrását megjelölje, és hogy a jogosultak hozzájárulását megszerezze. Egyes képek esetében ez nem sikerült, ezért a szerző ez úton kéri a jogtulajdonosokat, hogy vegyék fel a kapcsolatot a kötet kiadóival.

Szakirodalom

- Baratter, Lorenzo:** Le Dolomiti del Terzo Reich, Milano 2005.
- Baumgartner, Elisabeth/Mayr, Hans/Mumelter, Gerhard:** Feuer-
nacht, Südtirols Bombenjahre, Ein zeitgenössisches Lese-
buch, Bozen 1992.
- Berloffa, Alcide:** Gli anni del Pacchetto, Bolzano 2004.
- Brugger, Oktavia (Hg.):** Peter Brugger. Eine politische und per-
sönliche Biographie, Bozen 1996.
- Clementi, Sieglinde/Woelk, Jens (Hg.):** 1992: Ende eines Streits,
Baden-Baden 2003.
- Corsini, Umberto/Lill, Rudolf:** Südtirol 1918–1946, Bozen 1988.
- Ebner, Martha:** Mein Leben zwischen Familie und Politik, Bozen
2002.
- Fontana, Josef:** Die Ladinerfrage in der Zeit 1918 bis 1948, Ladi-
nia, Sföi cultural dai Ladins dles Dolomites, no. 5, Istitut La-
din, Micurà de Rü, San Martin de Tor 1981, S. 151–220.
- Fontana, Josef/Mayr, Hans:** Sepp Kerschbaumer. Eine Biographie,
Bozen 2000.
- Forcher, Michael:** Tirols Geschichte in Wort und Bild, Innsbruck
1984.
- Freiberg, Walter (Heinricher, Kurt)/Fontana, Josef (Hg.):** Südtirol
und der italienische Nationalismus. Entstehung und Entwick-
lung einer Minderheitenfrage, Teil 1, Schlernschriften 282/1,
Innsbruck 1989.
- Gatterer, Claus:** Im Kampf gegen Rom. Bürger, Minderheiten und
Autonomien in Italien, Wien-Frankfurt-Zürich 1968.
- Gatterer, Claus:** Schöne Welt, böse Leut'. Kindheit in Südtirol,
Wien-München-Zürich 1982.

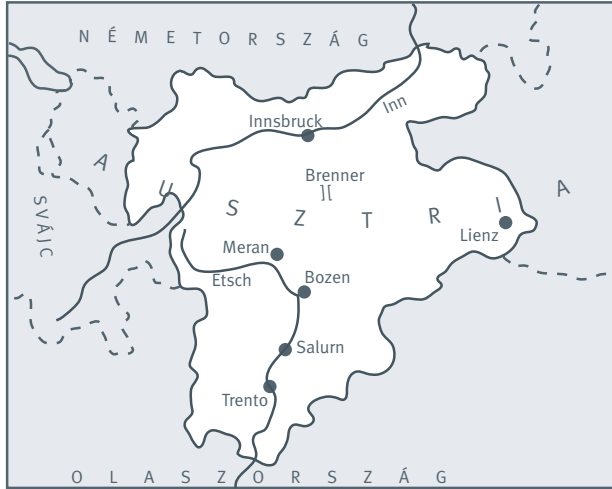
- Gehler, Michael:** Österreichs Außenpolitik der Zweiten Republik, Bd. 1 und 2, Innsbruck 2005.
- Gelmi, Josef:** Kirchengeschichte Tirols, Innsbruck-Wien-Bozen 1986 Die Geschichte der Juden in Tirol von den Anfängen im Mittelalter bis in die neueste Zeit, Sturzflüge 15/16, Bozen 1986.
- Grigolli, Giorgio:** Viaggio nell'autonomia. Tra i simboli e gli uomini del Trentino-Alto Adige/Südtirol, Trento 1997.
- Gruber, Alfons:** Geschichte Südtirols. Streifzüge durch das 20. Jahrhundert, Bozen 2000.
- Harb, Rudolf/Hölzl, Sebastian/Stöger, Peter:** Tirol. Texte und Bilder zur Landesgeschichte, Innsbruck 1982.
- Holzer, Anton:** Die Südtiroler Volkspartei, Thaur 1991.
- Huter, Franz (Hg.):** Südtirol. Eine Frage des europäischen Gewissens, Wien 1965.
- Klotz, Eva:** Georg Klotz – Freiheitskämpfer für die Einheit Tirols. Eine Biographie, Wien 2002.
- Kofler, Astrid:** Zersprengtes Leben. Frauen in den Südtiroler Bombenjahren, Bozen 2003.
- Leoni, Diego/Zadra, Camillo (Hg.):** La città di legno. Profughi trentini in Austria (1915–1918), quaderni di materiali di lavoro 2, Trento 1981.
- Leoni, Diego/Zadra, Camillo (Hg.):** La Grande Guerra: esperienze, memorie, immagini, Bologna 1986.
- Lichem von, Heinz:** Gebirgskrieg 1915–1918. Ortler-Adamello-Gardasee, Bozen 1980.
- Lichem von, Heinz:** Gebirgskrieg 1915–1918, Bd. 2, Die Dolomitenfront, Bozen 1981.
- Magliana, Melissa:** The Autonomous Province of South Tyrol. A Model of Self-Governance? Bozen 2000.

- Magnago, Silvius:** 30 Jahre Pariser Vertrag, Bozen 1976.
- Marko, Joseph u. a. (Hg.):** Tolerance established by Law. The Autonomy of South Tyrol: Self-Governance and Minority Rights, Brill/Leiden 2007.
- Parteileitung der SVP (Hg.):** Südtiroler Volkspartei 40, 1945–1985, Bozen 1985.
- Parteli, Othmar:** Geschichte des Landes Tirol, Bd. 4/I, Bozen 1988.
- Peterlini, Hans Karl:** Südtiroler Bombenjahre. Von Blut und Tränen zum Happy End? Bozen 2005.
- Peterlini, Oskar:** Der ethnische Proporz in Südtirol, Bozen 1980.
- Pichler, Gerd:** Militär, Verwaltung und Politik im Ersten Weltkrieg, Innsbruck 1995.
- Riedmann, Josef:** Geschichte Tirols, Wien 1982.
- Romeo, Carlo:** Storia. Territorio. Società, Alto Adige/Südtirol, percorsi di storia contemporanea, Vienna/Bolzano 2005.
- Schmid, Heinz Dieter (Hg.):** Fragen an die Geschichte 3, Frankfurt am Main 1985.
- Seberich, Rainer:** Südtiroler Schulgeschichte, Muttersprachlicher Unterricht unter fremdem Gesetz, Bozen 2000.
- Solderer, Gottfried (Hg.):** Das 20. Jahrhundert in Südtirol, Bde. I–V, Bozen 1999–2003.
- Stadlmayer, Viktoria:** Kein Kleingeld im Länderschacher, Südtirol, Triest und Alcide De Gasperi 1945/46, Innsbruck 2002.
- Stadtgemeinde Bozen, Amt für Statistik und Zeit der Stadt (Hg.):** Bürgermeister und Gemeindeausschüsse von 1948 bis 2003, Bozen 2004.
- Staffler, Reinhold/Hartung von Hartungen, Christoph:** Geschichte Südtirols. Das 20. Jahrhundert: Materialien/Hintergründe/Quellen/ Dokumente, Lana 1985.

- Steinacher, Gerald (Hg.):** Im Schatten der Geheimdienste. Südtirol 1918 bis zur Gegenwart, Innsbruck-Wien-München-Bozen 2003.
- Steininger, Rolf:** Südtirol zwischen Diplomatie und Terror 1947–1969, 3 Bde., Bozen 1999.
- Steurer, Leopold:** Südtirol 1918–1945, in: Pelinka, Anton/Maislinger, Andreas (Hg.): Handbuch zur neueren Geschichte Tirols, Bd. 2: Zeitgeschichte, Innsbruck 1993, S. 179–311.
- Stuhlpfarrer, Karl:** Umsiedlung Südtirol 1939–1940, Wien 1985.
- Südtiroler Landesregierung (Hg.):** Südtirol Handbuch 2003, Bozen 2003.
- Südtiroler Landessparkasse (Hg.):** Beiträge zur Wirtschaftsgeschichte Südtirols. Festschrift zum 125-jährigen Bestehen der Südtiroler Landessparkasse, Bozen 1979.
- Thaler, Franz:** Unvergessen, Option, KZ-Dachau, Kriegsgefangenschaft, Heimkehr: Ein Sarner erzählt, Bozen 1989.
- Tiroler Geschichtsverein (Hg.):** Option-Heimat-Opzioni. Eine Geschichte Südtirols, Bozen 1989.
- Unterkircher, Martin:** „Unauslöschlich...“ Südtirolaktivisten berichten über ihren Umgang mit Folter- und Haftserfahrungen, Innsbruck-Wien-Bozen 2006.
- Verdorfer, Martha:** Zweierlei Faschismus. Alltagserfahrungen in Südtirol 1918–1945, Wien 1990.
- Villgrater, Maria:** Katakombenschule. Schule und Faschismus in Südtirol (Schriftenreihe des Südtiroler Kulturinstituts 11), Bozen 1984.
- Volgger Friedl:** Mit Südtirol am Scheideweg, Innsbruck 1984.
- Wachtler, Michael:** Wir schließen Frieden. Der achtzehnjährige Standschütze Karl Mayr und sein Tagebuch des guten Herzens, Bozen 2004.

Widmann, Franz: Es stand nicht gut um Südtirol. 1945–1972. Von der Resignation zur Selbstbehauptung. Aufzeichnungen der politischen Wende, Bozen 1998.

Zeller, Karl: Die Beendigung des österreichisch-italienischen Streits vor den Vereinten Nationen. Ist die Südtirolfrage endgültig gelöst?, in: Österreichisches Jahrbuch für international Politik, 9. Jhg., Wien 1992, S. 24–91.



- Német nyelvű terület
- Ladin nyelvű terület
- Olasz nyelvű terület

DÉL-TIROL





Martha Stocker történelem szakot végzett. Fő kutatási területe a kortárs történelem, ebben a témakörben több tanulmányt publikált. Különleges figyelemben részesült arról az elhallgatott témáról készült munkája, amelyben elemzi az „austriacanti”-k, az olasz területek osztrákhú alattvalóinak és az irredentáknak az olasz többségű Trentino tartományban kifejtett tevékenységét az első világháború előtt és alatt. 1989-ben egyik szervezője volt annak a nagy visszhangot kiváltó kiállításnak, amely a fasizmus alatt megszervezett „optálást” mutatta be Dél-Tirolban. Az „optálók” azok a német anyanyelvű dél-tiroliak voltak, akik Hitler és Mussolini idején a német állampolgárságot választották. Martha Stocker nagyon fiatalon lépett be a Dél-tiroli Néppártba (SVP), és azóta folyamatosan aktív tagja ennek a politikai formációnak. 1998-ban elnyerte a dél-tiroli tartományi parlamentnek a mandátumát, és jelenleg a Trentino–Dél-Tirol autonóm tartomány regionális kormányának is a tagja. 2004-ben az Európai Népcsoportok Föderalista Uniójának (FUEN) az alelnöke lett.

ISBN 978-973-0-14845-9



9 789730 148459